

psykologi - meditasjon - kultur - samfunn

ACEM

dyade

1/19

100 KR

VESTEN VS. RESTEN

Fra overlegenhet mot likeverd

TIDSAM 1104-01

01

9 770332 579048

RETURUKE 23

LES OG SØK I DYADE

Har vi din e-postadresse?

Verden forandrer seg. I tillegg til papirutgaven vil alle abonnenter fra nå av motta Dyade i digital utgave.

Digitalutgaven er søkbar, lett å ta med seg overalt og kommer gjerne litt før papirutgaven.

Send din e-postadresse til dyade@acem.no

INNHOOLD | VESTEN VS. RESTEN - FRA OVERLEGENHET MOT LIKEVERD

2	Vesten vs. Resten – fra overlegenhet mot likeverd
<i>Leder</i>	36	KONSEKVENSER FOR DEN ENKELTE
6	Kanarifuglen som livnet til igjen
<i>Om Clint Eastwoods film Gran Torino</i>	38	Hva har vi mistet i norsk kulturtradisjon?
<i>Samtale med Kaj Skagen</i>
12	VERDEN I RASK FORANDRING
<i>De lange linjene i forholdet mellom Vesten og Resten</i>	46	Offer eller ansvarlig?
<i>Hva treffer Jordan B. Peterson i samtiden?</i>
14	USA vil fortsette å beskytte Europa og Norge - inntil videre...
<i>Samtale med Geir Lundestad</i>	52	Mysteriet, fortellingene og virkeligheten
<i>Refleksjoner om Yuval Noah Hararis siste bok</i>
20	Norges epoke som humanitær stormakt
<i>Samtale med Terje Tvedt</i>	58	Fra oppmerksomt nærvær til meditativ prosess
<i>Ledighetsmeditasjon tar et steg videre</i>
30	Vestens tilbakegang og nye utfordringer
<i>Et blikk fra Kishore Mahbubani, Singapore</i>	63	Vidsynt, robust, sindig og sensitiv
<i>Nyttig i møte med en uviss framtid</i>

DYADE 1 2019 ÅRGANG 51

Redaktør av dette nummer|Rolf Brandrud Redaksjon|Turid Suzanne Berg-Nielsen Rolf Brandrud Svend Davanger Eirik Jensen Dag Jenssen Halvor Eifring Vilde Haakensen Christopher Grøndahl Redaksjonsekretær|Per Tonstad Grafisk form|Pollyanna von Knorring Anna von Sydow Foto forside|Uwe Michael Neumann Korrektur|Gunnhild Reistad Administrasjon|Acem sekretariat Redaksjonsråd|Ole Gjems-Onstad Carl Henrik Grøndahl Torbjørn Hobbel Are Holen Adresser|Postboks 2559 Solli, 0202 Oslo, Huitfeldtsgt. 49, 0202 Oslo Telefon|23 11 87 00 Bankgiro|6026 05 04048 Epost|dyade@acem.no Hjemmeside|dyade.no Trykk|UnitedPress Utkommer|4 ganger i året Abonnement for året 2019|kr 340 Løssalg|kr 100 ISSN|0332-5792 (trykt utgave) 0807-2736 (digital utgave) ISBN|978-82-91405-57-5

Leder

Vesten vs. Resten - fra overlegenhet mot likeverd

VERDEN ER IKKE LENGRE SOM FØR

I 500 år har Vesten vært vant til å ha en stor/liten-relasjon til Resten av verden. Det begynner med conquistadorene, misjonærene og handelsmennene i kjølvannet etter de store oppdagelsesreisene. Det fortsetter med den industrielle revolusjon som gir Vest-Europa et teknologisk, økonomisk og militært maktgrunnlag for å kolonisere Resten. Så river de europeiske imperielandene hverandre i stykker i de to store, selvdestruktive europeiske borgerkrigene.

Hegemoniet går over til USA, først med Sovjet som rival om Restens gunst i antikolonialismens tiår på 50- og 60-tallet – og så fra 1990 som verdens eneste supermakt. Rollene i forholdet Vesten/Resten endret seg noe etter 1945. Mange i 1968-generasjonen støttet frigjøringsbevegelser i den 3. verden. USA – med Norge som meget aktiv medspiller – startet bistandsarbeid til utviklingslandene på 1960-tallet og arbeid for menneskerettigheter overfor Sovjetblokken og Resten fra 1980-tallet. Likevel var den underliggende stor/liten-relasjonen den samme – Vesten er den utviklede, rike og mektige som hjelper den underutviklede, fattige og svake Resten.

KAOS KOMMER

Nå er alt dette i ferd med å ta slutt. Avkoloniseringen med støtte fra USA og Sovjet gikk raskt. Fra 1980-årene skjøt så Restens innhenting av Vestens industrielle forsprang virkelig fart. I 1980 var USAs nasjonalprodukt 10 ganger så stort som Kinas. I 2014 var Kinas størst.* I 2050 forventes E7-landene å stå for 50% av verdensproduksjonen, mens de opprinnelige G7-landenes andel vil være helt nede i 20%.**

Og Kinas ambisjon er å ta et steg videre – fra å være masseproduksjonsfabrikken for verden til også å overta USAs ledende rolle også på innovasjon. Kinas «Silicon Valley», Shenzhen er blitt utbygd med rekordfart. Det kinesiske selskapet Huawei er nå den ledende kandidaten til å bygge ut morgendagens 5G-internett også i Vesten. Det vekker kaos-angst. For når russiske hackere kunne påvirke USAs presidentvalg i 2016, hva kan ikke kineserne gjøre om Huawei

*Kjøpekraft justert – PPP = Purchasing Power Parity, Verdensbankens gjeldende måte å beregne BNP.

**PWC-rapport 2017. G7 = the group of 7: Canada, Frankrike, Tyskland, Italia, Japan, Storbritannia og USA.

E7 = the Emerging 7: China, India, Brasil, Mexico, Russland, Indonesia og Tyrkia.

får bygge ut Vestens mest moderne data-nettverk? Kan vi stole på Huawei og Kina?

Dette er bare én av utfordringene Vesten, Europa og Norge vil stå overfor. USA vil vende seg mot Østen og vende ryggen mot Europa. Det oljerike Norge blir militært avhengig av et EU som svekkes med Brexit. Vi kan stå ved starten av en ny folkevandringstid fra det fattige, folkerike og unge Afrika (4,5 milliarder i 2100) til det rike, krympende og aldrende Europa (450 millioner). Og mens den globale oppvarmingen går raskere enn ventet, blir det stadig mer akutt for Norge å finne ut hva vi skal leve av etter oljen.

ORDEN, KAOS OG GRÅSONEN IMELLOM

Vi lever i en Orden omgitt av Kaos. Orden er verden slik vi har vært vant til å kjenne den, trygg og forutsigelig. Kaos er en uviss framtid, uforutsigelig og truende.

Vår tilvante Orden kan flerres brått av dramatiske hendelser. Det kan skje ved terroraksjoner som 9/11, 22/7, naturkatastrofer som tsunamien i det Indiske hav, ekstremvær og flom i Norge, hendelser som Alexander Kielland-ulykken i Nordsjøen. Eller langt nærmere hendelser i våre egne liv – du stryker til eksamen, kjæresten slår opp, du får sparken på jobben, rammes av ulykker eller sykdom, mister barn ved fødsel eller opplever nærstående som dør. Det får kaosfølelsene til å velte inn over oss – og dem er det ikke lett å forsvare seg mot. Livet er som det er. Det som skjer det skjer.

Men vår tilvante Orden utfordres også på mykere vis fra Kaosiden. Som når Resten inn-

henter og passerer Vesten i økonomisk tyngde – med alle de konsekvenser det kan få på ulike plan, like fra det globalpolitiske via konkurransen på verdensmarkedet og ned til omstilling i den enkeltes liv. I møte med slike forandringer kommer det ikke noe godt ut av å forskanse seg i sin tilvante Orden, som om alt var som før. Men heller ikke å gi seg aldeles over til Kaosiden. Utfordringen er å finne fram til den rette balansen mellom Orden og Kaos – med tilstrekkelig fotfeste i en Orden som hjelper oss til å se og fortolke virkeligheten, og tilstrekkelig åpning for Kaos-impulser til å mobilisere til fornyelse og kreativitet i en ny virkelighet.

VIDSYNT, ROBUST, SINDIG OG SENSITIV

Når vår Orden flerres av brå dramatiske hendelser, kan vi overveldes av Kaos-angst. Det er ikke stort vi kan gjøre med det. Men når vår Orden utfordres av langsiktige trender, er det mulig å forholde seg til det som er i ferd med å skje og utvikle evner til å mestre det noe bedre enn den som stiller uforberedt.

Hva forskyvningen av økonomisk tyngde fra Vesten til Resten vil føre til mer konkret, er ikke godt å vite. Men sikkert er det at det vil føre til mange og stadige forandringer. Det innebærer at dagens unge vil vinne på å utvikle evner til å reorientere seg i nye situasjoner, omstille seg til nye utfordringer og være i stand til å fange opp og nyttiggjøre seg nye trender og tendenser. Å være vidsynt, robust, sindig og sensitiv er egenskaper som vil være etterspurte og nyttige.

I dette Dyade ser vi først på det verdensbilde vi er i ferd med å ta farvel med. Vi snakker med

historikeren Geir Lundestad om hvor lenge USA vil beskytte Europa, med globalhistorikeren Terje Tvedt om Vestens forsøk på å universalisere vestlige verdier som menneskerettigheter og demokrati. Og vi søker til Singapore og samfunnsviteren Kishore Mahbubani for å få et perspektiv fra Resten på Vestens relative tilbakegang i de siste tiårene.

Dernest ser vi på fire mulige inspirasjonskilder for unge mennesker som vil reorientere seg foran en uviss framtid. Forfatteren Kaj Skagen peker mot å hente fram glemte deler av norsk kulturtradisjon – ikke minst legmannspredikanten Hans Nielsen Hauge. Den kanadiske psykologen Jordan B. Peterson er blitt hatet og elsket for å ta konfrontasjonen med vår tids tendens til å gjøre seg selv til offer og appellere til omsorg. Den israelske historikeren Yuval

Noah Harari er opptatt av forholdet mellom diktning og virkelighet – og finner meditasjon som redskap til å utforske den indre virkeligheten vi tar våre valg og beslutninger ut fra. Og til slutt går vi til filosofien bak ledighetsmeditasjon (nondirective meditation) som tar et steg videre i å utvikle en vidsynt, robust, sindig og sensitiv livsstil for livet så vel som meditasjonen.

God lesning!
Rolf Brandrud

Rolf Brandrud er en av redaktørene for Dyade, meditasjonslærer i Acem, forfatter og har bakgrunn fra 3 tiår i NRK som kulturjournalist, internettsjef og leder for medie-konferansen Radiodays Europe.

Bidragene i dette nummer av Dyade er skrevet av Rolf Brandrud.

Foto: Elfriede Liebenow

Kanarifuglen som livnet til igjen

Om Clint Eastwoods film «Gran Torino»

Clint Eastwood har regissert noen perler av noen filmer på sine gamle dager. «Gran Torino» fra 2008 er en av dem. Der spiller han selv også i hovedrollen som Walt Kowalski.

Walt er veteran fra Koreakrigen på 1950-tallet og har arbeidet i Ford-fabrikkene i Detroit i 50 år. Han og andre arbeidere i USAs tradisjonelle industrier blir «kanarifuglene i graven». De blir de første til å merke følgene av den oppadstigende Resten, mens Vestens ledere altfor lenge lukker øynene for det som skjer.

Der filmen starter ligger Walt definitivt nede som et passivt offer. Men i løpet av handlingen omstiller han seg – i starten noe motvillig – til en ny virkelighet, finner ny mening og verdighet i livet og ender som en helteskikkelse.

Walt har gått fra 1950-talls gullalder til 1970-talls depresjon. Han har god grunn til å være sur og bitter.

Walt Kowalski er en gammel, sur, bitter og sinna mann. Han sitter stadig på verandaen foran huset sitt i en forstad til Detroit. Der ergrer han seg over det meste av det han ser. I nabohuset strømmer det ut og inn en storfamilie med vietnamesere som babler i vei på et språk han ikke forstår. Gamlemor på verandaen der er like sur tilbake. Mens vietnameserne flytter inn i nabolaget, flytter de hvite ut, husene forfaller og husprisene raser nedover.

Walt er også ensom. Kona har nylig dødd fra ham, de to sønnene med familier holder ikke ut med surheten hans og sønnedatteren som er bortskjemt og kravstor, har han bare forakt til overs for. Bedre blir det ikke av at den ene sønnen kommer til ham med gammelmannshjelpemidler – gripestang og telefon med store nummertaster – og brosjyrer for luksuriøse gamle hjem i Florida å flytte til. Selv om Walt hoster blod og ikke lenger har den samme styrken som før til å flytte vaskemaskiner, vil han ikke bli stakkarsliggjort. Han kaster dem ut og de kjører hjemover, forbitret over gamlingens utakknemlighet.

Det eneste som skinner i Walts liv er bilen – en 1972-modell Ford Gran Torino. Den steller, pusser og polerer han med all mulig kjærlighet. Men ellers er det ikke stort han har å leve for. Det er som om han har satt seg til på dødens venteværelse og ser fram til slutten på det hele.

Walt har også gode grunner til å være sur og bitter. Han er veteran fra Korea-krigen på 1950-tallet. Det var den gang det å ha kjempet for

USA først mot Hitler og så mot kommunismen ennå var noe stort – et drøyt tiår før Vietnamkrigen møtte bred kritikk fra 1968-generasjonen og veteranene derfra kom hjem til et utakknemlig USA.

Han har også 50 år bak seg som industriarbeider ved Fords bilfabrikker i Detroit. Det var der Henry Ford bygde sine første biler omkring århundreskiftet– og der bilfabrikkene til Ford, General Motors, Dodge, Chrysler og mange andre grodde fram. Byen ble hele verdens bilhovedstad og vokste eksplosivt – fra 265.000 innbyggere i år 1900, via 1,5 millioner i 1930 og til 1,8 millioner i 1950.

Gullalderen for bilindustrien i Detroit og industriutviklingen i USA for øvrig viser seg tydelig også i statistikken for produktiviteten i USA. I årene 1948-73 økte den med 96,7% og real-lønnsveksten for arbeiderne nådde nesten det samme nivået - 91,3%. Det var en tid med rikelig med tilgjengelige jobber i stålbransjen og bilindustrien. Walt og hans arbeidskamerater hadde råd til å skaffe seg hus, sende sine barn på college og se dem vokse inn i middelklassen.

STAGNASJON FRA 1970-TALLET

Det var virkelig en epoke å drømme seg tilbake til. I filmens nåtidsplan er Walt for lengst blitt pensjonist og ute av arbeidslivet. Men stagnasjonen i amerikansk bilindustri og tradisjonell

Foto: NotWithClaws iStock

Det eneste som skinner i Walts liv er hans Gran Torino som han pleier med all mulig kjærlighet.

industri for øvrig startet lenge før det. Fra 1973 til 2015 synker produksjonsveksten i USA til 73,4%, mens reallønnsveksten kommer helt ned på 11,1%. Arbeidsledigheten i Detroit kom i 2009 opp i nesten 30%.

Vendepunktet fra vekst til tilbakegang kom med oljekrisen i 1973 og energikrisen i 1979. Amerikansk bil-industri var trege i omstillingen til mindre biler med lavere bensinforbruk og fikk hard konkurranse fra Japan og Europa. I årene fram til 2010 ble befolkningen i Detroit mer enn halvert, til 713.000.

Det verste for Walt er likevel ikke pengene – at han like fra 1970-tallet har måttet leve med helt minimal vekst i sin reallønn og se velstandsutviklingen gå ham forbi. Det verste er oppsigelsene og nedskjæringene som gjør at hans arbeidskraft og kompetanse ikke lenger er etterspurt og verdsatt, at han er blitt unødvendig, at ingen lenger har bruk for ham, at han er utdatert og irrelevant. Å måtte ta det inn over seg er en krenkelse. Det er den som framfor alt gjør ham sur, bitter og sinna på verden.

EN TRUMPVELGER?

Det er lett å se for seg den bitre Walt som prototypen på en Donald Trump-velger i presidentvalget i 2016. Han har gått fra gullalder til depresjon – og nå lokker Trump med «America First» og at han vil «Make America Great Again». Walt har et oppdemmet sinne over utviklingen som Trump kan kanalisere mot elitene i Washington. Som gammel soldat har han vært igjennom det grusomste og kvier seg ikke for å hente fram rifler og pistoler når

han opplever det som nødvendig. Noen støtte for innstramning av våpenlovene finner man ikke hos Walt. Og han er imot innvandringen som har gjort ham til en fremmed i sitt eget nabolag. Trump kunne ha mye å spille på hos Walt og hans likesinnede. De var kanarifuglene i graven, og forvarslere til det som skulle komme.

Walts depressive stemninger og Donald Trumps suksess er heller ikke bare et amerikansk fenomen. Samme år stemte et knapt flertall for at Storbritannia skulle melde seg ut av EU. Mange elementer bidro til det. Men ett av dem var misnøyen hos gamle, forbikjørt kullgruve- og industriarbeidere a la Walt som la skylden for Storbritannias tilbakegang og problemer på EU. De gule vestene i Frankrike er et annet. Også i Ungarn og Polen har innvandringsmotstand og tilbakegang for tradisjonelle industrier bidratt til å bringe autoritære regimer til makten. Og over hele Europa sliter sosialdemokratiske partier med oppslutningen.

NORGE FORELØPIG SKJERMET

Hva med Norge? Foreløpig merker vi lite til tøffere tider. Med oljeinntektene fra Nordsjøen er vi inntil videre relativt skjermet og kan opprettholde både pensjonsgarantier og andre sider ved velferdsstaten også når det begynner å røyne på. Men Walts stemninger er gjenkjennelige også her, om enn i avdempet form.

Selv kommer jeg fra industristedet Brumunddal på Hedemarken og vokste opp der i stedets gullalder 1950-70. Da skulle landet bygges opp igjen etter krigen, og behovet for trelast

I det å hjelpe Thao inn i det amerikanske samfunnet finner Walt en ny livsoppgave.

fra hjørnesteinsbedriften Berger Langmoen var nærmest umettelig. Det var fast jobb med fast lønn å få for alle som ville – og attpåtil støtte til å bygge eget hus i gangavstand til fabrikk. Etter hvert bygde mange seg også hytte på dugnad på Sjusjøen eller Ljøsheim. Brumunddal ble et blomstrende generasjonsfellesskap med suksessrikt fotball-lag, fellesinnsats for bygging av kirke og adskillige kulturaktiviteter.

Endringen kom også her fra 1970-tallet og utover. Min generasjon fikk utdannelsen våre foreldre gikk glipp av og flyttet. Berger Langmoen-bedriften ble solgt til nye eiere som etter noen år solgte den videre – stykkevis og delt. Og nyansatte syntes ofte det var mer stas å bo på Hamar enn i «dala». Brumunddal var etter hvert ikke lenger sitt eget sentrum. Og da jeg omkring 2000 var med i begravelser etter min fars generasjonskolleger, var det ofte en vemodig stemning – ikke bare i forhold til avdøde, men også overfor hvordan det var gått med det de hadde bygd opp sammen i Brumunddal. Mistrøstig stemning som hos Walt.

NY VIRKELIGHET - NY LIVSMENING
Men Eastwoods film ender ikke der.

Walt blir ikke værende i mistrøstigheten og blir heller ikke Trump-velger. Hans Gran Torino blir driveren i handlingen. Den er det eneste i livet Walt har et positivt engasjement i. Det ser en ungdomsgjeng av vietnamesere som herjer i nabolaget. De

presser unggutten Thao i nabohuset til Walt til å forsøke å stjele bilen. Forsøket mislykkes og Thaos storfamilie insisterer på at Thao skal gjøre bot for ugjerningen ved å arbeide en uke for Walt. Motstrebende aksepterer Walt det. I løpet av uka utvikler det seg – mot alle odds – et fellesskap mellom dem. Walt ser at Thao legger seg i selen og gjør en god jobb. De finner sammen i fascinasjonen for Gran Torino-en, i gleden over å fikse ting i huset og nabolaget – og i respekten for den store verktøysamlingen Walt har bygd seg opp gjennom 50 år. Walt blir en mentor for en lærevillig Thao – i mandighet, sjekking av kjæreste, arbeidsstil og i å finne seg jobb.

Derfra spisser det seg til. Ungdomsgjengen står på for å trekke Thao inn i kriminelle prosjekter, plager ham, stjeler arbeidsverktøyet hans og voldtar og mishandler til slutt søsteren hans. Det koker i Thao som vil hevne udåden. Walt ser at Thao aldri vil kunne få noe godt liv så lenge ungdomsgjengen er over ham, men også at Thaos intense ønske om å få hevet seg bare vil gjøre alt verre. Walt innser at det er han – og bare han – som kan sette grenser for overgrepene. For mens Thao har et helt liv foran seg, så er han selv uansett ved livets slutt.

Derfor går Walt den siste etappen alene. Han sørger for at Thao er innelåst i en kjeller langt fra kamparenaen, oppsøker gjengens hus, stiller seg opp utenfor og gir etter heftig munnveksling inntrykk av at han vil skyte dem som hevn for deres ugjerninger. Da smeller det fra gjenghuset fra mange pistoler samtidig. Walt faller død om, politiet kommer til og arresterer gjengen. Thao får Gran Torino-en og fri-

heten fra gjengen til å skape seg et godt liv i Amerika.

Filmen ender ikke helt – som så mange Western-filmer - med at helten rir inn i solnedgangen. Men nesten - Thao kjører stolt sin Gran Torino langs Michigan-sjøen i sollys på vei mot en ny framtid.

SOLDATENS ÆRE: THYMOS

Historikeren Francis Fukuyama skriver i sin siste bok om tre livsroller i Sokrates visjon av bysamfunnet. Det var kjøpmennene som søkte mot hva mennesker begjærer. Det var lederne som søkte mot hva som gir god ledelse. Og så var det portvaktene som oppnådde en helt spesiell verdighet og respekt fordi de – om nødvendig – ofret livet for byens sikkerhet. Når de fikk respekten de så seg fortjent til, var de grenseløst lojale. Når de ikke fikk den, var de sinte. Denne respekten – som Sokrates kalte for thymos – har fulgt med til vår moderne tid. Det er den verdigheten som ble soldater til del som falt i kamp for fedrelandet – og som også politifolkene og brannmennene som risikerte livet etter 9/11 ble minnet med.

I «Gran Torino» beveger Walt Kowalski seg fra å være en ensom, bitter og sinna mann parkert i dødens venteværelse til å bli en helt for sitt nabolag og et forbilde for Thao som ble minnet med thymos. Mens verden gikk imot ham både økonomisk og i verdsettelse, så snur han en nedadgående kurve til ny verdighet og respekt på det menneskelige plan.

Litteratur

Fukuyama, Francis: Identity. Contemporary Identity Politics and the Struggle for Recognition. Profile Books Ltd, London 2018

VERDEN I RASK FORANDRING

De lange linjene i forholdet mellom Vesten og Resten

I 500 ÅR har vi vennet oss til at Vesten har kunnet dominere over Resten av verden. Det begynner omkring 1500 hvor Christopher Columbus, Vasco da Gama og andre leter etter sjøveien til India og underveis oppdager både Nord- og Sør-Amerika og veien rundt Afrika til India. I denne fasen var fokus på plyndring av inkaenes og aztekernes gull, handel med Indias krydder og utbredelse av kristendom til verdens hedninger.

I DE 250 SISTE ÅRENE har den industrielle revolusjon spredt seg som ringer i vann fra starten i England 1750 og til resten av Vest-Europa og

Nord-Amerika i hundreåret som fulgte. Det teknologiske, økonomiske og militære forspranget dette ga Vesten, gjorde det mulig for de europeiske imperiemaktene å legge under seg Resten av verden – Afrika, Asia, Australia og Sør-Amerika. Koloniseringen var økonomisk motivert, men også legitimert ut fra at det var «The White Man's Burden» å sivilisere og bringe kultur til de usiviliserte.

I DE 100 SISTE ÅRENE har vi levd i det amerikanske århundre. USA gikk med i første verdenskrig på alliert side i 1917 og spilte en aktiv rolle under fredsforhandlingene i Versailles i

Foto: Uwe Michael Neumann

1919. Men etter krigen vendte USA tilbake til sin tradisjonelle isolasjonisme. I andre verdenskrig kom USA med etter Japans angrep på Pearl Harbour i 1941. De europeiske imperiemaktene knuste hverandre under krigen, og USA og Sovjet sto igjen som de eneste supermaktene etterpå. De støttet begge avkolonialiseringen som kom. USA brukte bistandspolitik for alliansebygging overfor den tredje verden og kamp for menneskerettigheter som kampstrategi mot Sovjetsystemet inntil det falt i 1989-92. I samtalen med historikeren Geir Lundestad snakker vi om utviklingen fram mot i dag.

I DE 40 SISTE ÅRENE har det pågått en rask innhenting av Vestens forsprang som gjør at Resten – med Kina og India i spissen – er i ferd med å komme på høyde med og gå forbi USA og resten av Vesten i økonomisk tyngde. Les mer om denne utviklingen sett fra Singapore i artikkelen om Kishore Mahbubanis bok.

I DE 30 SISTE ÅRENE har Norge - med USA og Gud i ryggen - spilt en viss rolle som humanitær stormakt. Det utdyper vi i samtalen med globalhistorikeren Terje Tvedt.

Bilde: Pixabay

USA vil fortsette å beskytte Europa og Norge – inntil videre...

Samtale med historikeren Geir Lundestad

Etter krigen har Norge vært rettet mot Storbritannia og USA – og engelsk har vært fremmedspråket vi alle måtte kunne. Vil dette endre seg med Donald Trump i Det hvite hus og Kina som seiler opp som den største økonomien i verden? Blir det nå kinesisk vi må lære oss?

Vel, det foregår jo stadig nye ting. Men på det språklige område vil nok engelsk beholde sin posisjon. Klart at USAs posisjon har vært veldig sterk etter den andre verdenskrig. Og den har stått imot mange utfordringer. Den første var Sovjetunionen. Men det endte med Sovjets fall. Den andre var Japan. Det var mange som på 1970- og 80-tallet snakket om at det 21. århundre kom til å tilhøre Japan. Det skjedde ikke. Den tredje store utfordringen var EU. Det var mange bøker som ble skrevet etter tusenårsskiftet som

skrev av EU ville stå sterkest i det nye årtusenet. Det har heller ikke skjedd og vi er vel inne i en periode hvor EUs ambisjoner er blitt litt mindre. Men nå er fokus veldig sterkt på Kina.

Ja, hvor raskt kan overgangen komme til å gå – fra USA til Kina som størst?

Det er ingen tvil om at Kina er en veldig raskt oppadstigende makt – særlig økonomisk, men i mindre grad militært og kulturelt. Den store utfordringen for USA er utvilsomt Kina. Ut fra Verdensbankens gjeldende måte å beregne brutto nasjonalprodukt på, passerte Kina USA allerede i 2014. Der justerer man ut fra kjøpekraft (ppp = Purchasing Power Parity) og ser på hvor mye du får kjøpt for den lokale valutaen. Ut fra mer konvensjonelle mål, hvor du

« Donald Trump er i ferd med å spille bort USAs viktigste kort – deres hærsikare av allierte land »

bare regner om etter vekslingkursen, så er det kinesiske nasjonalproduktet vel 60% av det amerikanske.

Norge og Vest-Europa har levd under amerikansk beskyttelse siden krigen. Men med den rivende utviklingen i Kina og Østen forøvrig, er det tydelige tegn til at amerikanske presidenter i lengre tid har orientert seg mer mot Stillehavet og vekk fra Europa. Og Donald Trump har både framhevet at han alltid vil tenke på «America First» og han har også skapt tvil om NATOs paragraf 5 hvor et angrep på ett av NATO-landene skal betraktes som et angrep på alle. Hvordan ser du på dette?

Det mest bemerkelsesverdige ved Donald Trump er at han er i ferd med å spille bort det som har vært et av USAs aller viktigste kort. De har en veldig sterk økonomi, de har et veldig sterkt militært forsvar. Og de har hatt en hærsikare av allierte land rundt om i hele verden. Dette har vært USAs klare fortrinn. Ingen av landene som har utfordret USA har hatt et tilnærmet slikt alliansesystem. Men Trump er jo i ferd med å gi blaffen i allianser. Han liker

ikke allianser. USA skal være selvstendig, de skal bestemme sjøl og allianser betyr nærmest pr. definisjon en forringelse av USAs makt. Han har jo også tatt et oppgjør med hele den økonomiske strukturen. Her er USA i ferd med å spille bort et av sine aller sterkeste kort.

Gjelder dette spesielt for Trump? Eller kan vi vente oss tilsvarende holdninger også fra USAs neste president?

Noe av det tilhører Trump. Vi så det på det siste G7-møtet i Canada – der var det 6 mot 1. Det var Trump mot alle de andre. Det er en helt ny posisjon for USA å være den isolerte staten. Vanligvis er det USA som har hatt ledelsen på disse møtene og bestemt hva man skal komme fram til. Men nå har USA kommet helt på side-linjen i disse møtene.

Hadde Hillary blitt valgt, ville hun ha stått for en annen politikk. Hun har helt andre grunnholdninger til allierte, til NATO og til samarbeid med USAs nærmeste. Men vi så også hvordan Hillary måtte tilpasse seg f.eks. på frihandelsområdet. Hun gikk imot avtaler hun tidligere

Geir Lundestad, historiker og direktør for Det Norske Nobelinstitutt 1990 – 2014. Hans fagområde er nyere historie med vekt på USAs forhold til Vest-Europa under den kalde krigen. Han har skrevet bl.a. *The Rise and Decline of the American Empire* (2013)

Foto: Kagge Forlag

«Kulturelt er det ikke et eneste land i Europa som er sterkere bundet til USA enn Norge»

hadde omtalt som selve gullstandarden. Så det er visse generelle elementer i dette.

Det er slik det er nå. Men hvordan ser du dette på lengre sikt? Da Berlinmuren falt i 1989 raknet Sovjetsystemet uhyre raskt. Kan også USAs posisjon raskt bli mindre?

USAs posisjon er allerede blitt mindre. Det er klart. Det er langtidstendensen. Ut fra en uhyre sterk posisjon i 1945 da USA alene produserte like mye som resten av verden. Ingen nasjon i verdenshistorien har noensinne hatt en slik posisjon tidligere og det kommer aldri til å skje igjen. Deretter har denne andelen til USA av verdens produksjon lenge gått nedover. Men nå har den vært stabil i de siste tiårene på vel 20%.

Kina er ikke i stand til å utfordre USA direkte ennå. Kineserne selv sikter mot 2049 når de feirer 100-årsjubileet for revolusjonen. Da kan de kanskje være på like fot med USA. Men selv om Trump har gjort sitt beste for å svekke USA på mange punkter, så er det et stykke igjen.

Hva kan den langsiktige svekkelsen av USA komme til å bety for Norge?

Norge har vært ekstremt nært USA. Militært – det er NATO som skal trygge oss. Vi er et lite land med en geografisk utsatt posisjon. Vi har ikke de store styrker, og enda mindre styrker nå enn vi har hatt før. Så vi har vært avhengige av andre.

Men der ser vi at selv om USAs posisjon har blitt svekket, så er den blitt styrket militært i Norge. Nå har vi amerikanske styrker i Norge temmelig fast. Det skal være 700 soldater i

Norge, halvparten i Trøndelag og halvparten i indre Troms. Så det amerikanske nærværet i fredstid er større nå enn det noen gang har vært. Det har man klart å få til selv midt oppe i all usikkerheten Trump klarte å skape omkring NATO og artikkel 5. Så det militære samarbeidet er bare blitt økt.

I tillegg har vi det kulturelle, vi er jo ekstremt nært knyttet til USA kulturelt. Jeg er rede til å forsvare at kulturelt er det ikke et eneste land i Europa som er sterkere bundet til USA enn Norge. Det ser vi jo på filmer, litteratur, popmusikk og hva det måtte være. Det blir ofte sagt at Italia kanskje er mye nærmere bundet til USA. Det har jeg ingen som helst tro på. Italienerne snakker jo ikke engelsk! Det gjør vi. Selv om det var en brite som sa: «Jaja, nordmenn er veldig gode i engelsk, men de er bare halvparten så gode som de tror selv».

Du har kalt din bok for «The Rise and Decline of the American Empire». Hvorfor har du satt imperium i anførselstegn?

Da boka kom ut var dette et av de mest om diskuterte punktene. For det er mange amerikanere som reserverer seg mot at USA skal omtales som et imperium. Men det er mange som etter hvert har godtatt mitt argument.

Argumentet er at USA har spilt en ekstraordinært stor rolle. Etter de fleste mål, som økonomi og militær styrke så var USA mye sterkere enn Storbritannia var på noe tidspunkt. Man sammenligner av og til Storbritannia etter Napoleons-krigene med USA etter 1945. Det kan ikke sammenlignes - USA var langt sterkere. Storbritannia hadde bare en kort periode som den

Unge rockere på Rådhusplassen i Oslo, 1965

Britene så på afrikanerne som barn som de ikke kunne slippe fri.

største økonomien i verden. Kanskje hadde de den mest moderne økonomien, men målt i nasjonalprodukt var det bare en svært kort periode på 1800-tallet der de var størst.

Spesielt kunne det britiske militærvesen aldri på noen som helst måte måle seg med det amerikanske. Da den amerikanske marine under krigen begynte å bygge opp sin flåte, ble den på noen øyeblikk langt større enn den britiske. Det er ut fra dette jeg sier at USAs rolle kan sammenlignes med den rollen tidligere imperier hadde.

Du snakker også om «Empire by Invitation»...

Ja, i forhold til Vest-Europa etter den andre verdenskrig så ble amerikanerne invitert til å spille denne rollen. Amerikanerne var ikke bare veldig velkomne, men europeerne jobbet hardt for at USA skulle engasjere seg. USA hadde deltatt på den seirende side i første verdenskrig, men så trakk de seg tilbake. De bestemte seg for ikke å bli med i Folkeforbundet, og selv om de økonomisk sett spilte en stor rolle i Europa, så spilte de jo ingen rolle sikkerhetspolitisk og militært.

I 1945 var europeerne redde for at USA skulle trekke seg tilbake til denne tradisjonelle amerikanske isolasjonismen. Så de sto på som best de kunne. De ville ha økonomisk hjelp fra USA og det fikk de først gjennom tosidige lån og så gjennom Marshallplanen. Og de ville ha militære garantier. Det som førte til opprettelsen av NATO var press fra europeerne, særlig fra Storbritannia, for at USA skulle gå inn i en slags atlantisk allianse. Det var først etter betydelig

europaisk press og diverse kriser i Europa at amerikanerne til slutt gikk med på å forhandle om opprettelsen av NATO. Så dette var det jeg har kalt «Empire by Invitation».

Nå snakker vi om slutten av 1940-tallet. Det var også da avkoloniseringen startet med selvstendighet til India og Pakistan i 1947. Du skriver at USA spilte en aktiv rolle også i den prosessen?

Man var bekymret i London over at USA var antikoloniale og sterkt på Indias side før selvstendigheten. Sovjet telte jo også med. Det var kommunistpartier rundt om i hele verden, også i koloniene. Både USA og Sovjet kjempet for å vinne tilhengere i det som etter hvert ble kalt den tredje verden. Og når de to ledende maktene sto fram med en så antikolonial politikk så hadde det store konsekvenser.

Storbritannia kom i løpet av andre verdenskrig til at de måtte gi opp India. Det gjaldt for enhver pris å få India på sin side i krigen og det klarte britene ved å gi løfter om at India skulle bli selvstendig når krigen var over. Churchill var den store kolonialist. Han var jo meget skeptisk til dette. Men det var Labour som kom til makta i 1945 og de bestemte seg for at de måtte oppfylle de løftene de hadde gitt. De måtte slippe India fri.

Så kom det til et opprør i Ghana i 1948. Da var spørsmålet i London: Hva gjør vi nå? Skal vi bruke en masse ressurser på å slå ned dette opprøret for å holde Ghana under kontroll? Eller skal vi begynne på en prosess som ligner på den i India? Til britenes egen overraskelse ble konklusjonen at vi må begynne en prosess til

«Empire by Invitation» - europeerne jobbet hardt for å få amerikanerne til å engasjere seg i Europa og NATO.

selvstendighet. Det hadde de ikke tenkt. De så jo på afrikanerne som barn som de ikke kunne slippe fri. De måtte først ta til seg mer av den britiske sivilisasjon. Så selvstendighet ville ta lang tid, mente britene i utgangspunktet. Og så gikk det likevel raskt.

En del av 1968-opprøret var støtte til frigjøringsbevegelser i den tredje verden og kritikk av den europeiske imperialismens framferd. Samtidig var imperialismen også starten på globaliseringen av verden. Hva er blitt stående igjen fra denne epoken?

Det viktigste er vel språket, at man begynte å snakke engelsk i store deler av verden. Dette er en varig triumf. Engelsk er blitt det toneangivende språket for de utdannede inderne. Rettsvesenet har også hatt stor betydning. Man har tatt deler av den britiske rettstradisjonen. Men vi ser også at det var store mangler ved kolonisystemet. Det er først etter at koloniene ble selvstendige at man har fått masseutdannelse der. Du ser det også på helsevesen. Levealderen i Afrika og Asia har steget dramatisk etter at kolonisystemet ble opphevet.

Du karakteriserte USAs forhold til Europa som «Empire by Invitation». Nå presser Trump på om at Europa må finansiere mer av vårt eget forsvar. Mens vi stadig inviterer USA til å ta vare på oss. Hvor lenge vil Trump og kommende amerikanske presidenter fortsette å la seg invitere?

Ja, det kan man lure på. De står hardere på nå enn tidligere. Amerikanske presidenter har – i alle fall siden Eisenhower på 1950-tallet –

klagd over at europeerne har vært altfor trege i å bygge opp sine egne styrker. Når Trump har kjørt veldig hardt på dette, så er det derfor ikke noe nytt. Her representerer han klar kontinuitet. Men han har satt mer inn på dette enn sine forgjengere. Han har satt konkrete mål – at alle skal bruke 2% av brutto nasjonalprodukt på forsvar. Nå ser det ut til at dette kan bli vanskelig – selv for Norge. Vi ligger ikke an til å bevilge 2% på forsvaret. Et problem for Norge er at brutto nasjonalprodukt har vokst så veldig med oljeinntektene.

Egentlig burde Europa nå, så lenge etter andre verdenskrig, stå på egne bein også militært. Det er bemerkelsesverdig at rike og store land som Storbritannia, Frankrike og særlig Tyskland har såpass beskjedne styrker. Men fremdeles utstedes det invitasjoner. Det er fortsatt lettere å få amerikanerne til å gjøre dette enn å gjøre det selv. Det ser vi i Norge også. Det er lettere å få 700 amerikanere som vi plasserer i Trøndelag og Nord-Norge enn at vi bygger opp våre egne hærstyrker.

Så inntil videre lar amerikanerne seg fortsatt invitere til å forsvare Europa og Norge. Men hvor lenge det vil vare når USAs oppmerksomhet vendes mer og mer mot «America First» og den store konkurrenten i Østen, det kan ingen svare på.

Litteratur

Lundestad, Geir: *The Rise & Decline of the American "Empire", Power and its Limits in Comparative Perspective*, Oxford University Press, Oxford 2012

Norges epoke som humanitær stormakt

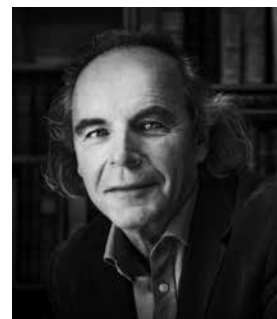
Samtale med globalhistorikeren Terje Tvedt

Tre påstander fra Terje Tvedt som har skapt heftig debatt de siste par årene:

- *Norsk utviklingspolitikk er ikke norsk, men amerikansk.*
- *Menneskerettigheter er ikke universelle, men vestlige verdier.*
- *Norge har fått et godhetstyranni hvor moralsk polarisering mellom «gode» og «onde» overskygger nyansert saklig debatt.*

Terje Tvedt er globalhistoriker, forfatter og filmskaper. Han har skrevet om norske verdensbilder, framveksten av bistandssystemet overfor u-landene og om forholdet mellom vann og samfunn knyttet til Nilens historie. I 2017 utga han *Det internasjonale gjennombruddet* om Norge som bistandsaktør fra 1960-tallet til i dag. Den er trykket i opplag på 18.000 og har vakt omfattende debatt.

Foto: Terje Tvedt

Mange land startet utviklingshjelp. Men Norge lyktes særlig godt i å mobilisere befolkningen i prosjektet.

Du skriver om Da Norge møtte verden – og om Da verden kom til Norge. Hvordan har vårt møte med den store verden forandret oss?

På 1960-tallet bestemte den norske stat at Norge skulle bli en aktør på den internasjonale arena. I likhet med andre OECD-land etablerte Norge et bistands-system for støtte til utviklingsland. Det spesielle var at Norge lyktes i veldig stor grad i å mobilisere befolkningen i dette prosjektet. Store deler av det norske organisasjonslandskapet ble etter hvert deltaker i det – ikke bare de klassiske bistandsorganisasjonene, men også Fotballforbundet, juristene og andre.

Det er lett å se for seg at dette er en moderne og mer allment utbredt variant av misjonsdamene som strikket «Ullstrømper til Afrika».

Det har vært den vanlige fortolkning helt opp til nå, at norsk bistand var en slags fortsettelse av misjonen.

Men bistandsprosjektet hadde en helt annen geopolitisk bakgrunn. Prosjektet var amerikansk. Det var amerikansk utenrikspolitikk etter den annen verdenskrig, det ble en del av den kalde krigen og det ble en del av kampen mot det koloniale systemet. Amerikanerne brukte bistand uhyre bevisst som en måte å undergrave og underminere legitimiteten til det gamle europeiske koloniale systemet på. Folk husker det ikke lenger i dag. Men Richard Nixon som var visepresident i USA på 1950-tallet, reiste rundt

i Asia og holdt flammende taler «Down with European Imperialism!» fordi amerikanerne på dette tidspunkt oppfattet at dette var et veldig anakronistisk gammeldags system som forhindrer frihandel osv.

Vi liker vel bedre å se Norge som den barmhjertige samaritan som hjelper de fattige. Norsk bistand blir straks mindre altruistisk når den inngår som ledd i amerikansk utenrikspolitikk.

Joda, men hele prosjektet til amerikanerne var også idealistisk begrunnet. Det gikk ut på at de som har mye, bør kunne gi noe av sin overflod til de som har lite – eller for lite. Så man lyktes her for første gang i verdenshistorien i å etablere et system for statlig filantropi. En rekke land var med og et av dem var Norge. En av grunnene til at det fikk den utbredelsen det fikk i Norge, var selvsagt misjonstradisjonen og den sosialdemokratiske solidaritetstanken. Dette var en amerikansk ide som falt i særlig god jord i Norge. For vi vet jo alle at det var ikke noe land som sendte ut så mange misjonærer i Paulus sine fotspor i forhold til folketallet som det Norge gjorde. Vi var store på misjon og dermed på en måte forberedt på dette nye bistandsprosjektet.

Men hvor nytt var dette? Fridtjof Nansen var aktiv i Folkeforbundet og i internasjonalt hjelpearbeid...

Jo, men Norges aktivitet i Folkeforbundet var veldig drevet av enkeltpersoner. Fridtjof

USA og Norge hadde felles interesse i at utviklingshjelp ikke skulle sees som videreføring av europeisk imperialisme, men som et universelt prosjekt.

Nansen jobbet ikke på vegne av den norske stat. Han var en privat entreprenør i veldig stor grad. Han fikk støtte her og der. Men det som skjedde i Folkeforbundet var ikke uttrykk for en norsk statlig utenrikspolitikk. Bistandspolitikken etter krigen var derimot helt klart en statlig politikk hvor man lyktes i å mobilisere store deler av befolkningen i et gigantisk prosjekt for å forandre og utvikle verden.

USA ville for enhver pris ikke framstå som en forlengelse av den forhatte europeiske imperialismen – og Norge som et lite land i utkanten av Europa hadde aldri gjort noe galt. Det må ha passet godt begge veier?

Ja, det er et tilfeldig sammenfall av to historiske prosesser. For USA var det veldig viktig å vinne fotfeste i den tidligere koloniale verden som den gang ble kalt den alliansefrie verden. Det var der kampen om «the hearts and minds» pågikk. Og dette var i antikolonialismens tiår. Så for amerikanerne å komme trekkende med vestlige verdier ville være det samme som å gå i koloniaktørenes fotspor. Den forbindelsen måtte de kutte. Derfor ble det helt avgjørende for amerikanerne at dette ble framstilt som et universalistisk prosjekt. Altså som et apolitisk, sivilisasjonsnøytralt prosjekt.

For Norge passet det som fot i hose. Norge var et veldig homogent land, statskirke, protestantisme, veldig enhetlig kulturelt og religiøst. Man hadde ikke kollektiv erfaring med virkelige forskjeller mellom kulturer og

religioner. Riktignok hadde man en samisk minoritet. Men i forhold til spenningsnivået mellom ulike grupper på Balkan og i Middelhavsområdet så er forholdet mellom samene og Norge helt ubetydelige historiske prosesser.

Uvant som vi var med betydelige kulturforskjeller falt vi i Norge lett for den universalistiske tankegangen. Den gikk ut på at alle nasjoner og kulturer går den samme utviklingsveien – at alle med tiden skal «bli som oss». Forskjellen er bare at de utviklede nasjonene er kommet lenger på veien enn de underutviklede som trenger bistand.

Sett ut fra utviklingen av kommunikasjonene i verden kan det være noe i dette. Først kom skipene fra Columbus tid, så kom jernbanene og dampskipene i imperialismens tidsalder, fulgt av bilene, radio og fjernsyn, og nå i de siste tiårene internett og smarttelefonene. Det går an å se dette som en felles moderniseringsprosess som trekker stadig større deler av verden i samme retning.

Folk blir ikke nødvendigvis like av å spise hamburgere og ta tog. Olabukser har breidd om seg – og har blitt tolket som et tegn på at vi er i ferd med å bli vestlige. Men så enkelt var det ikke. USA er i dag mer splittet enn noensinne.

Det jeg først og fremst er interessert i å finne ut i boka, er hvordan og hvorfor denne oppfatningen om én felles utviklingsvei fikk så totalt hegemoni, at den fikk så total dominans som den fikk – slik at det ble nesten umulig å

Kampen for menneskerettigheter ble en spydodd mot det totalitære Øst-Europa og Sovjet.

tenke på verden utenfor denne måten å tenke om utvikling på. Det er forunderlig at det gikk så raskt og at gjennomslaget var så totalt i Norge.

For det var ikke mer enn noen tiår siden (1889) Rudyard Kipling sa «East is East and West is West, and never the twain shall meet». Øst og vest ville aldri kunne drømme om å ha den samme utviklingstankegangen. Alle vet at hinduismen tenker om utvikling innenfor syklus. Og de fleste kjenner også til at islams utviklingstenkning har sin utopi på 600-tallet. Så det finnes mange ulike fortolkninger av historiens gang der ute. Men i Norge var det kun én som gjaldt. Og den gjaldt totalt.

På 60- og 70-tallet handlet norsk bistand om å hjelpe de aller fattigste, skriver du. Senere kom menneskerettigheter og fredsarbeid i fokus. Du tolker utviklingen her ganske parallelt til gjennombruddet for utviklings- og bistandsideologien.

Jeg konkluderer med at menneskerettigheter raskt ble en form for en sekulær statsreligion i Norge. Jeg er opptatt av å finne ut hvordan man tenkte og hvordan tenkningen utviklet seg i denne perioden. Da er det interessant at i diskusjonen på 1960-tallet så er menneskerettigheter nesten ikke nevnt i det hele tatt. Norge hadde sluttet seg til FN-erklæringen av 1948, men det var ikke en del av den politiske retorikken slik som den er blitt nå. Nå dreier alt seg om menneskerettigheter. Hvis du ikke vil ha lekser, så er det et krav

du begrunner med menneskerettighetene. Men det var helt utenkelig å snakke på den måten på 60-tallet eller på 70-tallet. Norske historikere skrev verker om moderne norsk historie uten at menneskerettigheter ble tatt opp i det hele tatt.

Hva brakte menneskerettigheter inn på arenaen?

Det har også her med uhyre sentrale og viktige geopolitiske prosesser å gjøre. Amerikanerne så at menneskerettighetene kunne bli torpedoen under Arken i kampen mot totalitære systemer i Øst-Europa. Vi husker Charta 77 med Vaclav Havel i Tsjekkoslovakia og Jimmy Carters engasjement på 1970-tallet. Så fikk du da utviklingen ut på 1980-tallet og 90-tallet hvor USA gjorde seg selv til verdens spydodd i kampen for universelle menneskerettigheter – særlig gjennom Bill Clinton og hans administrasjon.

Det førte til at Norge – igjen med sin historie med små religiøse og kulturelle forskjeller - annammet denne måten å tenke om menneskerettigheter på så og si uten sverdslag. Menneskerettighetene ble innført som statsreligion uten et eneste kirkemøte – uten en eneste stor nasjonal debatt – den bare seiret. Hvordan kunne dette skje? For i dag er vi alle påvirket av akkurat denne måten å tenke på, mens ingen eller veldig få tenkte slik for 50 år siden. Hvorfor gjør vi det nå?

At menneskerettighetene har god klangbunn i Norge er lite å undre seg over. Menneske-

Ideen om at «All men are created equal» er utviklet i Vesten. Det var en politisk manøver å lansere den som en universell verdi.

rettighetstankegangen har lang tradisjon i vestlig filosofi. Det spesielle er snarere understrekningen av at de ikke er vestlige, men universelle – og at om de ikke er det nå, så vil de bli det. Det hevdet politikerne Torbjørn Røe Isaksen og Bård Vegar Solhjell i en panelsamtale i 2018.

Ja, det er akkurat det. De fleste idéhistorikere vil si at dette er en spesiell ide om forholdet mellom individet og staten som ikke kunne utvikles alle steder i verden, men som har en helt klar europeisk bakgrunn. Menneskerettighetene har bakgrunn i en rekke gjennom middelalderen, tidligere kirkefedre, den franske revolusjon, den engelske revolusjon, den vitenskapelige revolusjon og alt det der.

Dette handler ikke bare om ideer om sosial rettferdighet og ideer om at samfunn bør styres på en god måte. Slike ideer oppstår i alle samfunn. Men det sentrale er ideen om at «All men are created equal» og har like rettigheter overfor staten. Det er en ide som er helt umulig innenfor klassisk hinduisme som baserer seg på at folk blir født ulike fordi det er det de fortjener ut fra karma fra tidligere liv. Og innenfor islamske tradisjoner bryter det med forholdet til kvinner. Menneskerettigheter er i det hele tatt en veldig spesiell ide.

Men igjen for amerikanerne og for mange som tenkte taktisk, så mente man det vil være kontraproduktivt for arbeidet for menneskerettighetene om man skulle beskrive bakgrunnen for dem og knytte dem til den vestlige tradisjonen.

Hvilke konsekvenser mener du denne frakoplingen av menneskerettighetene fra den vestlige kulturtradisjonen har fått?

De ville unngå å knytte menneskerettighetene til en tradisjon av undertrykkelse og arroganse og paternalisme. Det som da skjedde – bevisst eller ubevisst – var en politisk manøver. Men i Norge ble den ikke oppfattet som en politisk manøver. Det ble oppfattet som sannheten. Disse rettighetene ER universelle. Alle samfunn VIL utvikle de om de får utvikle seg fritt. Alle religioner HAR det i kjernen bare de oppdager det.

Å opphøye menneskerettighetenes universalitet til en udiskuterbar sannhet har konsekvenser. Man er ikke villig til å gå inn i en reell historisk diskusjon om ulike typer historiske erfaringer. Dermed blir historien uforståelig fordi de forskjellene som finnes, kan dermed ikke forklares eller de kan ikke observeres og det som ikke kan observeres kan heller ikke diskuteres omkring og i hvert fall ikke forklares.

Jo mer du forstår av et tema jo klokere politikk vil du kanskje føre. Dersom du oppfatter at menneskerettighetene er universelle i den forstand som den norske offentlighet og norske regjeringer har oppfattet det, så vil jo kampen for menneskerettighetene bli oppfattet som mye enklere enn den i realiteten er. For da er det bare snakk om å dytte på historien. Det er bare å vente til alle skjønner det samme som meg. Vi sitter så og si på historiens løsning. Vi er herolde for en slags uomgjengelig utvikling.

I 2016 var det nærmere 3000 som arbeidet med bistand, utviklingsspørsmål og menneskerettigheter i Norge. Da hadde man brukt 100 milliarder kroner på dette.

Det er bare snakk om å dytte litt på.

Hva hvis dette er ideer som er uhyre sårbare - ideer noen har utviklet i Europa og som er under konstant press på forskjellige måter. Da må du tenke helt annerledes om alt enn det du gjør.

Jeg husker en tegneseriestripe fra danske Politisk Revy på 70-tallet. Første rute – vi ser anførerne i demonstrasjonstoget, «Vi er historiens fortropp!». Andre rute – demonstrantene fyller hele ruta. Tredje rute – vi ser slutten av toget. Fjerde rute – tomt og stille. Kan dette stå som et bilde også på oss i Vesten som antar at hele verden vil følge etter oss og adoptere menneskerettighetene bare de får tid på seg?

Jeg tror ikke man oppfatter seg som historiens fortropp heller. Her oppfatter man seg mer som talsmann på vegne av den selvsagte historiske utviklingen – en utvikling som også moralsk sett er av en karakter som gjør at det ikke er noe behov for å argumentere for det lenger. Det er bare en moral som står over alt annet – som er alle tings målestokk. I det øyeblikk du tror du er målbærer av alle tings målestokk og samtidig alle tings mål, da får du et perspektiv på deg selv som vil ha noen interessante sider ved seg. Det vil få konsekvenser for hvordan man forholder seg til andre. Evnen til å se andre, lytte til andre, evnen til å se andres problemer. Evnen til å se at andre kanskje ikke er enige med deg selv om de sier det. At det lønner seg å si seg enig – særlig om det er du som sitter med pengesekken til bistand.

Apropos pengesekken til bistand. Den ble svært stor etter hvert. Ikke bare ut fra publikumsaktiviteter som Operasjon Dagsverk og NRKs årvisse innsamlingsaksjoner, men i langt større volum ut fra statlige bevilgninger. Hvor stort omfang er det snakk om?

I 1963 begynte Norge som de fleste andre OECD-land med støtte over statsbudsjettet til frivillige eller «private» organisasjoner for å drive utvikling i andre land. Det begynte i det små med totalt 2 millioner til 7 organisasjoner. Bistanden var fra starten planlagt som et prosjekt hvor hovedformålet var å oppdra befolkningen til holdninger som støttet opp om både FN's og Norges utviklingsprosjekter. Derfor var det viktig å trekke med de store folkelige organisasjonene. Det lyktes overmåte godt. Midt på 1980-tallet var hele 120 organisasjoner involvert i statlig finansiert bistandsarbeid – og i 2016 var store deler av det norske organisasjonslandskapet, de viktigste mediebedriftene og forskningsmiljøene deltakere i systemet. Da var Norge blitt «verdensmester i utviklingshjelp», drev utviklingsprosjekter i godt over 100 land og var involvert i fredsbyggingsforhandlinger over hele verden. Til da hadde man brukt 100 milliarder i dette politikfeltet.

I bemanning var det i 1962 kun 8 personer som arbeidet med utviklingshjelp i Norge og de var alle i Norsk Utviklingshjelp. I 1967-68 var det blitt 40 faste stillinger. I 1990 hadde de fleste statsstøttede organisasjonene ingen ansatte som arbeidet med bistand – i 2016

Bilde: ClipArt ETC

Hvordan klarer lille Norge seg mellom alle stormaktene? spurte den kinesiske utenriksministeren en gang på 1960-tallet den daværende norske kollegaen Knut Frydenlund. Vi gjør som Lilleputtene gjorde med Gulliver, smilte Frydenlund. Vi forsøker å binde dem opp med internasjonale avtaler.

hadde flere av dem hundrevis av ansatte. I 2003 var det 2000 i Oslo som arbeidet med bistand, utviklingsspørsmål og menneskerettigheter. I 2016 nærmet antallet seg 3000.

Du skriver at også misjonsorganisasjonene hadde en sentral rolle i dette «livssynsnøytrale» bistandsfeltet.

Til tross for at bistandsarbeidet skulle støtte opp om en universell utvikling, inkluderte dette i høy grad misjonsorganisasjonene. Den store misjonsperioden deres var ikke mellomkrigs-tiden slik det vanligvis hevdes. Aldri hadde de sendt flere misjonærer ut på misjonsmarken

enn gjennom aktivitetene som i denne perioden ble finansiert av den norske staten gjennom bistandsbudsjettet. De mottok flere milliarder i støtte for å drive diakonalt arbeid i mange titall land. At den norske staten under slagord som universalisme og verdimelessig nøytralitet på denne måten ga milliarder i støtte til norske misjonsorganisasjoners diakonale arbeid, ble aldri drøftet prinsipielt i Stortinget eller i utenrikspolitisk sammenheng.

Så – fra 1990-tallet – kommer ambisjonen om at Norge skal bli en «humanitær stormakt» internasjonalt. Hva var bakgrunnen for dette?

Godhetstyranni er å redusere komplekse spørsmål til enkle moralske dikotomier mellom de gode og de vonde. Det forkvakler enhver saklig debatt!

Det er mange gode grunner til at deler av den norske utenrikspolitiske ledelsen satset på dette som en strategi for Norge. Man må huske på at dette er rett etter den kalde krigens slutt og man mente det åpnet opp helt nye muligheter. Man så for seg at en liten stat som Norge, særlig med Norges historiske bakgrunn, hadde forutsetninger for å gjøre ting som andre ikke kunne gjøre. Også fordi Norge hadde bygd opp en viss legitimitet og troverdighet i store deler av den ikke-europeiske verden som en bistandsnasjon som var veldig opptatt av utvikling av utviklingsland og klart mer av det enn av å fremme sine egne interesser.

Satsingsfelter på 1960- og 70-tallet hadde vært fokusert på å hjelpe de fattigste områdene – og det var i praksis der den britiske kolonimakten hadde lagt minst ressurser i å fremme utvikling. Norge var også – i motsetning til andre land – svært beskjedne i å markere hvor hjelpen kom fra. Når man fra 1990-tallet ville etablere seg som humanitær stormakt gjaldt det derimot å være der medieoppmerksomheten var størst. Så da ble det mer aktivitet på hotspots som i Midtøsten hvor fjernsynskameraene var.

I boken din lanserer du et begrep som det har blitt mye diskusjon omkring - «Godhets-tyranniet». Etter at Sylvi Listhaug tok dette i bruk i den politiske debatten det siste året, så har betydningen av det blitt ganske aktivt fordreid og misforstått. Men det stammer fra din bok. Hva legger du selv i det?

Det jeg mener er at Godhetstyranni beskriver en bestemt måte å forenkle og redusere

komplekse samfunnsmessige spørsmål på til enkle moralske dikotomier, moralske spørsmål. Spørsmål om flyktningpolitikken blir redusert til spørsmål om du er god eller slem. Om Norge skal gi 1% eller 0,7% i bistand blir et spørsmål om du er god (vil bevilge mye) eller ond (ikke unner de hjelpetrengende maksimal hjelp). Som om det går an å måle dette i forskjellen på 3 promille. Hele diskusjonen om verden blir forkvaklet når saklig uenighet forvandles til enten/eller-moralske spørsmål.

Et eksempel på dette er beslutningen om at Norge skulle gå med i bombingene av Libya i 2011. Norge hadde da brukt mye penger og energi på å bygge seg opp i Afrika som et land med legitimitet som Afrikas hjelper. Så i løpet av en natt går man inn for å bombe Libya. Man trodde på ryktene om at Gaddafi var i ferd med å drepe folk i Benghazi. Etter at det var klart at denne situasjonen var løst ved at det libyske flyvåpenet var knust, så hadde Stortinget et møte. Der argumenterte stortingspolitikkerne for at Libya-krigen var en krig som var helt nødvendig for kampen for menneskerettighetene og for demokrati.

Det var å redusere et uhyre komplekst spørsmål til om man var for eller imot menneskerettigheter og demokrati. Libya ble samlet første gang på 1920-tallet, etablert som stat like etter krigen og holdt sammen som stat av Gaddafi mot alle odds. Alle som hadde litt greie på Libya skjønnte at knuste du den staten så ville det skape kaos – slik det jo ble. At man så definerte de som var for krigen som de gode idealistene og gjorde realistene som

sa «er det så lurt?» til de onde og kyniske. Det er for meg høydepunktet i hvordan man kan redusere komplekse spørsmål til enkle moralske dikotomier.

Til slutt – vi har snakket lite om «Da verden kom til Norge», delen av boken om innvandringen. Norge er ikke lenger et homogent, men i stadig større grad et multikulturelt samfunn. Hvor godt skodd er vi til å takle de kulturforskjeller dette vil by på?

Den norske multikulturalismen er av en litt paternalistisk natur. Det er en form for multikulturalisme som virker sammen med universalismen jeg snakket om tidligere. Den bygger på at alle egentlig mener det samme innerst inne, og at om de ikke gjør det i dag, så vil de snart gjøre det.

Vel, da er det ikke så stort skritt å bli multikulturalist. For denne oppfatningen innebærer at du bare anerkjenner kulturforskjeller som noe midlertidig. En radikal multikulturalist ville derimot si at det er viktig at det finnes ulike parallellsamfunn i samfunnet fordi det skaper den pluralismen som er samfunnets ideal. Mens multikulturalismen i den norske varianten har ikke sett for seg at Norge skal være et parallellsamfunn med kristne her, hinduer der, muslimer her og ateister der. Nei, man har tenkt på multikulturalisme som norsk sosialdemokrati. Det tar bare litt tid.

Men så enkelt blir det ikke. Kulturforskjellene i verden er langt større enn som så.

Om en tror at alle tilslutt «blir som oss», er det lett å være multikulturalist.

Men kulturforskjellene i verden er større enn som så.

Litteratur

Toedt, Terje: Det internasjonale gjennombruddet. Fra «ettpartistat» til flerkulturell stat. Dreyer forlag, Oslo 2017

Vestens tilbakegang og nye utfordringer

Et blikk fra Kishore Mahbubani, Singapore

Ståstedet påvirker hva man ser og hvordan man fortolker det. Geir Lundestad og Terje Tvedt har gitt oss to vestlige perspektiver på det tidsskifte vi står oppe i. Lundestad om hvor lenge vi kan håpe på at USA både vil og kan holde sin beskyttende hånd over Europa – og Tvedt om våre forhåpninger om at alle skal «bli som oss» og gå for demokrati, toleranse og menneskerettigheter.

Skifter ståstedet til Singapore, ser utviklingen annerledes ut. I sin bok spør Kishore Mahbubani provokativt «Has the West Lost It?». Hans fokus er ikke på demokrati og menneskerettigheter, men på styresett som kan fremme rask økonomisk utvikling – og på Vestens nye utfordringer i en verden hvor Resten blir jevnbyrdig.

Kishore Mahbubani er professor i Practice of Public Policy ved National University of Singapore. Han har 33 år bak seg i Singapores utenrikstjeneste – deriblant to lange perioder som Singapores FN-ambassadør i New York. I 2018 kom han med boka *Has the West Lost It? A Provocation*.

Historien har rundet et hjørne. Resten har passert Vesten i økonomisk utvikling. Men Vesten preges av fortidens arroganse og er treg i omstillingen til en ny og mer likeverdig verden. Det straffer seg ved at Vesten - og særlig USA - gjør feilgrep med negative effekter både for Vesten selv og verden som helhet. For så vel Europa som USA haster det å ta den nye verdensorden inn over seg og formulere nye strategier for en ny tid.

Dette er grunnperspektivet i boka.

VESTENS GAVER TIL RESTEN

Evnen til å resonnerer er den største gaven Vesten har gitt til Resten av verden, mener Mahbubani - og mener med det «å tenke noe igjennom og utarbeide det på logisk vis». Det har ført til tre stille revolusjoner. Den første var politisk og innebar å gå fra en føydal asiatisk struktur med bl.a. kastesystem til å se politiske ledere som ansvarlige overfor folket. Den andre var psykologisk: Å gå fra å se sin livsvei som skjebnebestemt til å ha tiltro til at man kan ta kontroll over sitt liv. Den tredje handlet om samfunnsstyring - dagens ledere i Kina, India og Indonesia preges ifølge Mahbubani av en felles overbevisning om at god samfunnsstyring er det som vil utvikle og løfte samfunnet.

Dernest har Resten adoptert det de har sett som Vestens «best practices» innenfor økonomisk utvikling. Å kopiere andre gir raskere vekst enn å måtte utvikle alt selv. Japan var først, så fulgte de «fire tigrene» - Sør-Korea, Taiwan, Hong Kong og Singapore. I Kina kom

veksten i gang etter Maos død med Deng Xiaopings fire moderniseringsbølger i 1978. Og fra 1990-tallet har Kina og India hatt en formidabel vekst. Mens USAs økonomi i 1980 var 10 ganger Kinas, var den i 2010 bare 2,5 ganger Kinas og i 2014 var Kina størst (kjøpekraftjustert – ppp).

HENDELSER OVERSKYGGET RESTENS VEKST

Men det har tatt tid for Vestens ledere å oppdage at de ledende landene i Resten var i ferd med å passere Vesten. Det skyldes begivenheter som skygget, mener Mahbubani. Sovjets fall i 1989-92 brakte Vesten i seiersrus. Massakren på Den himmelske freds plass i 1989 ga inntrykk av at Kina aldri ville få orden på sin utvikling. Og terrorangrepet mot World Trade Center 9/11 2001 tok oppmerksomheten fra alt annet.

Dette overskygget den virkelig store hendelsen i 2001: Kina kom med i World Trade Organisation (WTO). Det brakte en milliard arbeidere inn i det globale handelssystemet og ville åpenbart føre til massive «creative destruction» og tap av mange jobber i Vesten.

VESTEN BLENDET AV OVERMOT

I disse årene gjorde Vesten en serie av strategiske feil, hevder Mahbubani. Man blandet seg inn i muslimske land under «den arabiske våren», undervurderte Islam som religion og mislyktes i å takle roten til terrorproblemet. Den største feilen, mener han, var invasjonen av Irak som hevn for Osama bin Ladens 9/11-angrep. Ved å gjøre det fjernet man Saddam Hussein - en sterk sekulær leder som var imot Osama bin Laden og

Vesten har blandet seg altfor mye inn i Midtøsten og Nord-Afrika og det har ført til stadige kriger og manglende næringsutvikling.

en motvekt mot Irans makt i regionen.

Han mener også det var en strategisk blunder av Vesten å ydmyke videre det allerede ydmykede Russland ved å utvide NATO så langt østover. Det skjedde i en periode hvor Russland var på sitt mest demokratiske og minst truende. Dette måtte føre til et uunngåelig tilbakeslag og det kom også i form av valget av Vladimir Putin som autoritær hersker.

Den tredje feilen var innblandingen i «den arabiske våren». Det ble gjort med intensjon om å styrke utvikling av demokrati i den muslimske verden. Men det lyktes ikke og i Resten ble dette oppfattet snarere som en videreføring av Vestens tradisjonelle ekspansjonstrang. Her var særlig USA altfor «trigger happy», mener Mahbubani.

USA OG EUROPA HAR IKKE LENGER FELLES UTFORDRINGER

Helt siden 1945 har Europa levd med fred, vekst og velstand under USAs beskyttelse overfor Sovjet. USA vil i de nærmeste tiårene fortsatt være verdens mektigste militærmakt og det er - ifølge Geir Lundestad - liten fare for noe brått brudd med NATO. Men på lengre sikt er det høyst tenkbart at USA og Europa glir fra hverandre. For USAs største utfordring er den økonomiske konkurransen med Kina. Derfor må vi regne med at USA med tiden vil vende seg mer og mer mot Stillehavet.

Hva blir da Europas situasjon? Mahbubani mener at i motsetning til under den kalde krigen, representerer ikke russiske tanks noen betydelig trussel mot Europa i dag. Det kan vi

stille oss tvilende til etter at Russland annekterte Krim og opprettholder konflikten med Ukraina. Men han mener likevel at Russland er blitt en sekundær trussel – og at Europa derfor bør slutte fred med Putin.

Heller ikke Kinas interkontinentale raketter utgjør noen fare for Europa. Tvert imot mener Mahbubani at Kinas økonomiske utvikling er bra for Europa. Resonnementet som leder fram til dette er interessant. Europas store utfordring er innvandringstrykket fra Nord-Afrika og Midtøsten. Det merket vi med flyktningebølgen særlig fra Syria, Somalia og Afghanistan fra 2015. Det ble en stor innenrikspolitisk utfordring i de fleste europeiske land og førte til en oppblomstring av populistiske partier.

BØR EUROPA SAMARBEIDE MED KINA OM Å UTVIKLE NORD-AFRIKA?

Dette kan være bare forspillet til en langt større utfordring noen år fram i tid. I denne regionen har Vesten gjennom 200 år rotet situasjonen ettertrykkelig til ved å blande seg inn i indre forhold på en måte som har ført til stadige kriger og manglende næringsutvikling. Mens Resten av verden gradvis er i ferd med å komme på nivå med Vesten, har Nord-Afrika og Midtøsten forblitt en tilbakestående region. Og så lenge det er en kontrast mellom et rikt Europa nord for Middelhavet og et fattig Nord-Afrika sør for det, vil det alltid være en strøm av mennesker som ønsker å flytte til Europa for å bygge en bedre framtid for seg og sine.

Men dersom Europa kan hjelpe Nord-Afrika med å kopiere den suksessfulle økonomiske

utviklingen man har sett i Østen, vil Europa ha bygget et strategisk bolverk mot en ustyrlig innvandrerflom. Det vil være i Europas strategiske interesse å importere Øst-Asias økonomiske suksesshistorier til Nord-Afrika. Derfor bør Europa samarbeide med Kina - og ikke arbeide mot dem - i å bygge opp Nord-Afrika. Mener Mahbubani. Og han legger til at det lur er enda større demografisk bombe lenger sør. Afrikas befolkning vil innen 2100 være like stor som Asias.

Hvordan vil en aldrende europeisk befolkning på 450 millioner i 2100 klare å demme opp for eller integrere 4,5 milliarder unge afrikanere som ønsker seg en bedre framtid i Europa?

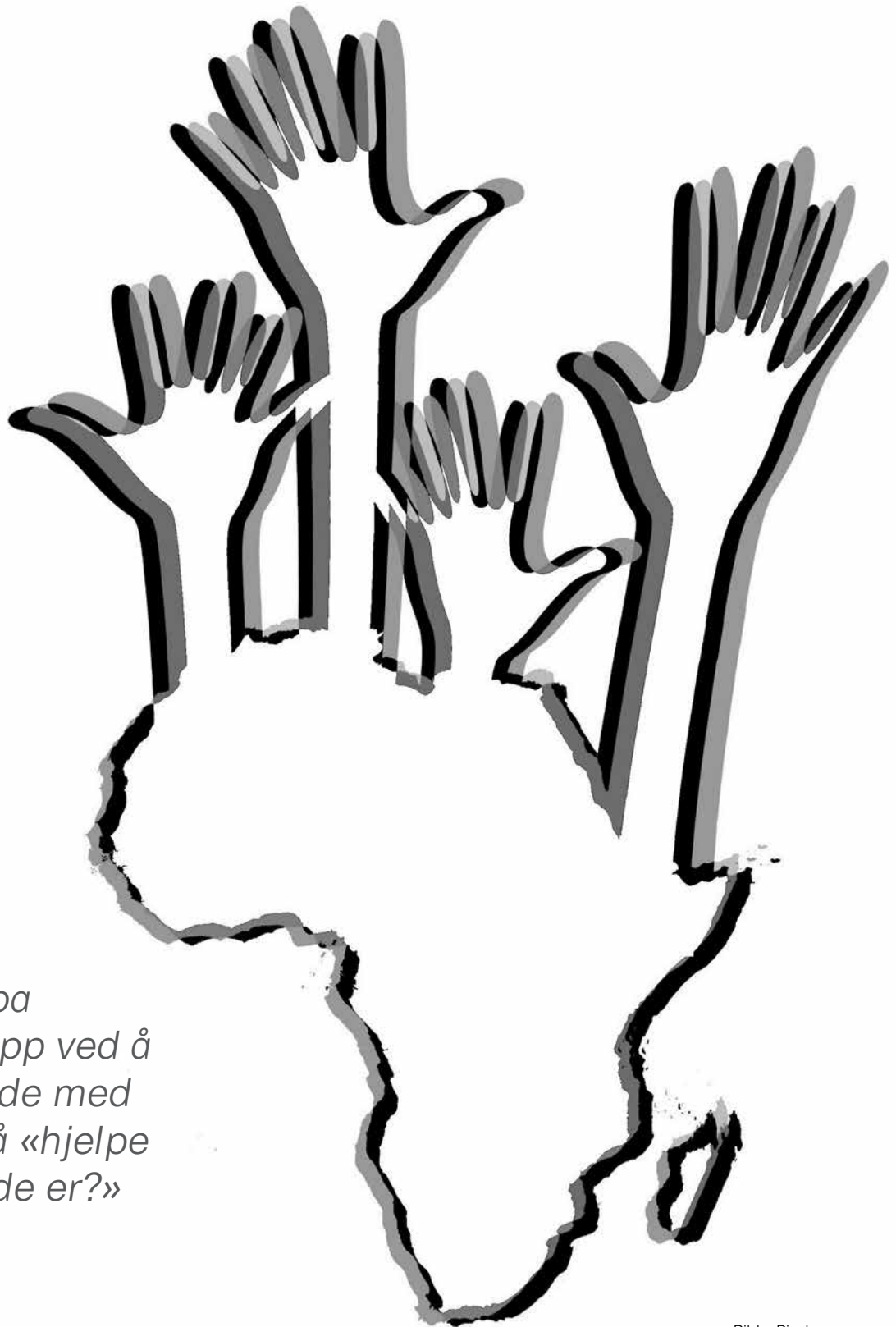
IKKE SAMME FOKUS PÅ MENNESKERETTIGHETER

Vestens kjernetemaer demokrati, toleranse og menneskerettigheter er praktisk talt ikke nevnt i Mahbubanis bok. Hans fokus er entydig på hvilke styreformer og tiltak som er egnet til å fremme økonomisk utvikling - og for ham er det ikke selvfølgelig at demokrati er det beste verktøyet til å fremme det. Men han berører temaet så vidt i forbindelse med eksplosjonen i global turisme. Den gamle Østblokken hindret sine innbyggere i å reise til Vesten. Fra Kina kommer det årlig 100 millioner turister. De får fri anledning til å reise ut - og de vender tilbake etterpå, poengterer Mahbubani som - med rette eller urette - ser dette som et tegn på at kineserne ikke har det så ille i eget land som mange i Vesten vil ha det til.

Litteratur

Mahbubani, Kishore: Has the West Lost It? A Provocation. Penguin Random House UK 2018

I 2100 vil 450 millioner rike, aldrende europeere stå overfor 4,5 milliarder fattige, unge afrikanere som ser lengselsfullt over Middelhavet mot en bedre framtid i Europa.

*Bør Europa
demme opp ved å
samarbeide med
Kina om å «hjelp
dem der de er?»*

Bilde: Pixabay

KONSEKVENSER FOR DEN ENKELTE

Den gamle tilvante Orden har raknet - og vi har ennå ikke utviklet noen ny som kan gjøre den nye verden forståelig og håndterbar for oss.

VI KAN ØNSKE AT ALT ER SOM FØR

-At Resten av verden fortsatt vil føye seg etter Vestens ønsker og framtidvisjoner.
-At USA fortsatt vil interessere seg for Europa etter at Kina er blitt deres viktigste fokus.
-At et mer økonomiske likeverdig Resten fortsatt vil akseptere rollen som fattig og underutviklet med behov for hjelp fra den gode samaritanen, den humanitære stormakten og fredsmegleren Norge.

ELLER VI KAN FORHOLDE OSS TIL VIRKELIGHETEN SLIK DEN ER

At verden er ikke lenger som før – og ta konsekvensene av det. Hvilke konkrete konsekvenser Vesten, Europa og Norge kan og bør trekke av dette, er et stort felt å gå inn i som vi ikke vil gi oss innpå her.

GJENFINNE BALANSEN MELLOM ORDEN OG KAOS

Men når verden forandrer seg så radikalt som den gjør nå, byr det på både store utfordringer og nye muligheter – ikke bare på det makropolitiske, globale plan, men også på det individuelle plan. Den gamle Orden vi har vennet oss til å

forstå verden ut fra, stemmer ikke lenger. Det er behov for å utforske grenselandet mellom Orden og Kaos, finne den rette balansen og gradvis utvikle en ny Orden som gjør en ny virkelighet forståelig og fylt av muligheter.

FIRE MULIGE INSPIRASJONSKILDER I OMSTILLINGSPROSESSEN

Til denne omstillingsprosessen trengs det nye innfallsvinkler og arbeidsmetoder. Her henter vi fram fire mulige inspirasjonskilder for denne prosessen.

Kaj Skagen dveler ved nåtidens blindhet og glemte impulser i norsk og europeisk kulturtradisjon.

Jordan B. Peterson er kritisk til samtidens offermentalitet og betoner enkeltmenneskets ansvar og vekstpotensiale i eget liv.

Yuval Noah Harari søker bakom menneskers diktning mot en faktisk indre virkelighet via meditasjon.

Og *nondirective meditation* (ledighetsmeditasjon) er en trening i å utvikle samspillet mellom vilje og spontanitet, mellom målrettet innsats og kreativ og forløsende impulsivitet i meditasjon og egen livsutfoldelse.

Hva har vi mistet i norsk kulturtradisjon?

Samtale med forfatteren Kaj Skagen

I dag er det blitt typisk norsk å forkaste det norske, sier Kaj Skagen. Det norske blir snakket bort. Man vil være verdensborger. Å være norsk er nesten noe skammelig. NRK har en intern parole om ikke å snakke om norskhet eller norske verdier fordi det kan virke ekskluderende overfor våre nye landsmenn.

Men alt dette er et selvbedrag, fortsetter han. Man kommer ikke utenom seg selv. Men samtidig er vi så nær oss selv at det er vanskelig å se sin egen identitet. Den har da også ulike sjikt: familie-identitet, slekts-identitet, lokal identitet, europeisk identitet og verdensborgeridentitet. Men vi har også en umiskjennelig nasjonal identitet. Ikke i betydningen noe som er bare norsk og forskjellig fra alt annet. Men det er

kulturimpulser som opp gjennom generasjoner er blitt hentet inn og formet på vårt eget vis her til lands.

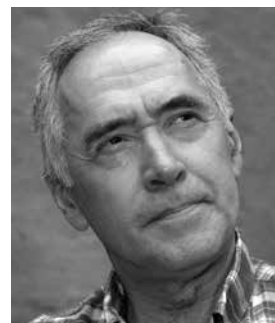
Så ble jeg opptatt av hva som er røttene til denne måten å tenke på. Hvor kommer den fra all denne viljen til å forkaste det norske?

Og da landet du raskt hos 1968-generasjonen, ML-bevegelsen og Dag Solstads romanskikkelser Arild Asnes og Gymnaslærer Pedersen...

Det er underlig at en så spesiell person som Dag Solstad og en så marginal åndsretning som ML-bevegelsen på 1970-tallet, skulle bli så sentral. Men han formulerte et verdensbilde for en elite da den var yngre. Nå er denne eliten

Kai Skagen Forfatter. Statens garanti-inntekt siden 1977. Etablerte tidsskriftet Arken i 1978. Lyriker, essayist og romanforfatter. Mest kjent for kampskriftet Bazarovs barn (1983). Arbeidet i 16 år med *Rudolf Steiners liv og samtid, verk og horisont 1861-1902* (2015). Utga i 2018 *Norge vårt Norge. Et lands biografi* som samtalen bygger på.

Foto: Bård Kjersem

Ved å forkaste det norske og europeiske forkaster en ikke bare teknologi, økonomi og militærmakt, men også hele det vestlige kulturfeltet.

blitt eldre og har preget offentligheten. Den er ikke så maoistisk lengre, blitt mer mildnet, pusset fin og har nådd lengre ut. Selv Knut Arild Hareide preges i dag av denne retningen.

Et typisk trekk ved Arild Asnes i romanen fra 1971 er vantrivselen ved seg selv, ved å være norsk, venstre-orientert intellektuell. Han vantrives i sin egen kropp og sitt eget land. Det ligger et etisk element her - han har avsmak over å være på undertrykkerne og de rikes side. Han vil gå over til de undertrykte og fattige - som på 1970-tallet for ham var arbeiderklassen. Men senere - da ML-troen på både Kina, Albania og Stalin hadde spilt fallitt - ble det de fattige massene i den tredje verden.

Solstad skjønner at Kina forfaller. Det kommunistiske partiets allmakt pekte mot despoti. Mao forsøkte å løse dette ved å la kulturrevolusjonen angripe partiet. Da dette forsøket falt sammen, falt kommunismen. Gymnaslæreren skjønner det. Men motviljen mot å akseptere at vi lever i en verden uten plass for utopier vekker et så sterkt ubehag at gymnaslærer Pedersen heller vil bli stående i det irrasjonelle enn å være «hvit mann».

Det interessante her er likevel ikke ML-bevegelsen, men at så mange andre på venstresiden adopterte deres anti-europeiske og anti-vestlige holdninger. Det skjedde riktignok i utvannet form som tredje-verdenismen som vi også har hørt Terje Tvedt snakke om. Hvordan kunne det skje?

Dag Solstad og de norske ML-erne var ikke alene i dette. Jan Myrdals bok *En illojal europeers*

bekjennelser fra 1968 følger samme tankebaner og hadde en enorm følelsemessig overbevisningskraft på min generasjon. Også jeg hadde den som favoritt-lesning - og den mangler heller ikke all sannhet. For Vesten har undertrykt Resten av verden i imperialismens epoke.

Men store deler av vestlig kultur er også undertrykt. Og i forkastelsen av det europeiske og norske raserer man hele det vestlige kulturfeltet. Ikke bare teknologi, økonomi og militærmakt, men også kulturen. Man kjører en hel sivilisasjon på søppeldynga for å hente noe nytt. Men problemet for Norge som samfunn er at vi ikke kan importere maoismen og en kinesisk kultur. Å tro på revolusjoner er oppskrift på en virkelig katastrofe.

Det interessante er: Hvor ille er den vestlige sivilisasjon egentlig sammenlignet med andre sivilisasjoner? Er den ondere? Slaveri har eksistert til alle tider og det var i Vesten det først ble avskaffet. Troen på at primitive kulturer er mer etisk høyverdige er det rene sprøyt som fikk gjennomslag i vår generasjon da vi var unge. Dette handler snarere om den teknologiske utvikling som skaper en ny type utfordringer som ikke har med vestlig ondskap å gjøre. Utfordringene er heller knyttet til det moderne og må løses av alle. Da blir spørsmålet hva vi kan gjøre med denne sivilisasjonen for å komme inn i et bedre spor, snarere enn å definere alt vestlig som ondt.

OK, nok om forkastelsen av det norske. Ditt prosjekt er gjenoppdagelsen av impulser i den norske kulturarven som er blitt ufortjent marginalisert og

glemt underveis. Du lar historien starte med legmannspredikanten Nielsen Huges gudsopplevelse i 1796. Du ser ham som en sentral skikkelse på veien mot det moderne Norge. Hvorfor det?

Hans Nielsen Hauge er en viktig person ikke bare innen det religiøse feltet, men i hele den nasjonale oppvåkning i Norge. Det er alminnelig anerkjent av alle som holder på med dette. I vår sammenheng blir Hauge spesielt interessant fordi han kombinerer en grunnleggende personlig mysterie-erfaring med praktisk sosial virksomhet.

Han er svært moderne i sin religiøsitet. Han innser at man ikke kan bygge kristendommen på skriften. Det er helt logisk. Det vil alltid ligge et menneskelig blikk på skriften mellom skriften og det du tror. Det nærmeste du kan komme, er at du bygger din tro på din oppfatning av skriften. Du kommer ikke utenom deg selv. Hvis du bygger hele din tro på teksten, ja, så er du ferdig i det øyeblikk skriftgrunnlaget begynner å svikte - når teksten ikke er autentisk, men er skrevet i ettertid, når utvalget av bibeltekster er blitt definert på et kirkemøte flere hundreår senere og lignende. Da er kristendommen og religionen over. Dette skjønner Hauge og han selv trengte jo heller ikke dette grunnlaget fordi han har sin personlige Guds-erfaring.

Hans Nielsen Huges flamme brant intenst i noen år?

I 8 år etter hans mysterie-opplevelse 5. april 1796 var han uhyre aktiv. Han gikk 15.000 ki-

Bilde: Lokalhistoriewiki

Hans Nielsen Hauge bygde ikke sin gudstro på Skriften, men på en personlig gudserfaring. Slik sett var han svært moderne i sin religiøsitet.

lometer til fots gjennom hele Norge. Det svarer til 6 ganger avstanden fra Oslo til Hammerfest. Han holdt 2-3 prekener daglig og ble arrestert og fengslet 10 ganger for brudd på forbudet mot å holde religiøse møter som ikke var godkjent av presten i sognet. Og han bygde opp nettverk av haugianere overalt hvor han kom. Det førte også til at det var mange haugianere blant dem

Sansning, intellekt og vitenskap viser oss bare en liten del av verden. For det finnes et større religiøst, mystisk, livsfilosofisk felt som har opptatt folk til alle tider.

som ble valgt til Eidsvoldforsamlingen i 1814.

Fra Hans Nielsen Hauge risser du opp 3 ulike linjer videre.

Den første er legmannsbevegelsen etter Hauge. Hauge ble fengslet i 1804, satt inne i 10 år og kom ut igjen som en nedbrutt mann. Da formante han sine tilhengere til å innordne seg under prestene i kirken. Dermed ble Hauges individuelt forankrede kristendom innordnet under kirkens dogmatikk og fundamentalisme. Denne innordningen ble forsterket av senere ledere som Gisle Johnson og Ole Hallesby. Det er blitt sagt at legmannsbevegelsen gjennom dette erobret kirken, men etter hvert tapte folkelig tilslutning.

Den andre linjen fra Hauge er grundtvigianismen som mange av hans tilhengere fikk sympati for. Det er en nasjonalt forankret og mer liberal kristendomsform i arven etter den danske kirkefaderen N.F.S. Grundtvig. I Norge fikk grundtvigianismen nedslag i dannelsen av frilynte folkehøyskoler, men disse ble kraftig motarbeidet av Gisle Johnson og svant etter hvert hen.

Den tredje linjen ble den seirende på veien fram til i dag. Det er kampen for frigjøring av individet fra begrensende tradisjoner - og spesielt fra fundamentalistisk kristendom. Sekulariseringen starter med Georg Brandes og kulturradikalismen, går videre i den revolusjonære bevegelsen Mot Dag i mellomkrigstida, glir over i sosialdemokratiets ettparti-stat etter krigen, utløser 1968-opprøret og ML-bevegelsen på 1970-tallet og ender i en utvannet tredje verden-

isme med forakt for norsk, europeisk og vestlig kulturtradisjon.

Dette er jo en svært forenklet oppsummering av 200 års norsk idehistorie. Du er opptatt av religiøse sider ved dette. Her skiller du mellom metafysikk og fundamentalisme – og er positiv til det første og kritisk til det andre. Det må du utdype.

Med metafysikken mener jeg kampen for å forstå eksistensen i en større sammenheng enn den som umiddelbart gir seg gjennom sansning, intellekt og vitenskap. Det er en verden som er opplagt for oss. Men det finnes også en annen dimensjon. Tidligere ble metafysikken formidlet i vår kultur av kristendommen. Men også av den filosofiske tradisjonen, den kunstneriske tradisjonen, dette inngår i et større metafysisk tilnæringsfelt. Men disse elementene er falt vekk. Man må tenke seg at vi ikke bare har mistet en ide om noe, men at vi faktisk har mistet en stor del av virkeligheten.

Denne virkeligheten blir omtalt på ulike måter innenfor kristendom, buddhisme og filosofiske retninger. Man må tenke seg at den er faktisk eksisterende. Man må tenke seg muligheten av en menneskelig pre-eksistens, en sjelelig eksistens før fødsel og etter død.

Man trenger ikke tro på det. Man kan gjøre det som en øvelse. Denne virkeligheten kan være slik den er beskrevet hos Henrik Wergeland i Skabelsen, Mennesket og Messias. Den kan være slik den er beskrevet i Det nye testamente. Eller slik den blir oppfattet innenfor mystikken - f.eks. hos Rudolf Steiner i antropo-

Hvordan vi kan gjenvinne dette feltet? Ikke gjennom fundamentalistisk tro. Det går ikke for moderne mennesker. Det må skje gjennom en personlig vei – og disse veiene vil være forskjellige.

sofien. Eller den kan være slik den er framstilt kunstnerisk i kirkekunsten eller hos Dante. Det jeg snakker om er hele det store religiøse, mystiske, livsfilosofiske feltet som har opptatt folk til alle tider, men som vi i dag betrakter som villfarelser vi ikke behøver å ta hensyn til.

Hvis du vil forstå hvordan jeg tenker, så vil jeg at du skal forestille deg at hele denne virkeligheten er reell og at vi sitter igjen med bare en liten bit av den. Og så tenker jeg meg at når vi sitter igjen med en så liten del av virkeligheten så handler vi også ut fra innsikt i bare et bitte lite fragment av hvordan verden er. Dermed klarer vi heller aldri å løse de problemene vi står overfor sosialt, politisk, økonomisk. For disse henger sammen med den større virkeligheten som vi bare har latt falle inn i mørket.

Så tenker jeg meg - hvordan skal menneskene slik vi nå er, kunne gjenvinne et forhold til denne mye større virkeligheten? Da deler jeg synet til dem som sier at man kan ikke vende tilbake til den fundamentalistiske tro. Der tenker jeg at det kulturelt og utviklingsmessig ikke er mulig for moderne mennesker å gå tilbake og bli et middelaldermenneske eller reise til India og bli en inder fra 1600-tallet.

Etter reformasjonen, renessansen, opplysningstiden og religionskritikken går det altså ikke – i alle fall ikke i Vesten - noen vei tilbake til fundamentalistisk tro. Og samtidig mener du det er noe vesentlig også vi har mistet i metafysikken som inngang til en mer helhetlig opplevelse av virkeligheten...

Det må være noen veier inn her til denne

større virkeligheten. Disse veiene er helt personlige. For noen kan en klassisk kristen erfaring være en vei inn. For andre kan det være en rent filosofisk tankemessig vei som åpner en dør inn. En tredje vei kan være teosofi eller antroposofi. Eller det kan være en personlig opplevelse eller en meditativ praksis.

Det kan være en uendelighet av veier inn til dette. Det som er typisk og ofte en hindring, er at alle menneskene som står i de forskjellige åpningene, betrakter akkurat sin lille dør-åpning som hele dette feltet.

Dette store feltet har mennesker fordypet seg i gjennom europeisk kunst, den kristne tradisjonen, mystikken, musikken og filosofien. For så vidt kan man utvide også til østlige filosofier, til hele verden. Men for den vestlige sivilisasjon og europeiske mennesker er det den europeiske kulturen som ligger inne i dette feltet. Og fordi dette feltet er blitt borte for oss - vi vil ikke og kan ikke gå gjennom åpenbaring inn i dette her. Det må gjøres en innsats. Man må idemessig, intellektuelt gå inn i disse tingene og sette seg inn i den tapte verden.

Foruten Hans Nielsen Hauge – hvem har vært opptatt av denne dimensjonen?

Det har mange vært ut fra ulike vinkler. Henrik Wergeland, Henrik Ibsen i Kejsers og Gallelers, filosofen Marcus Monrad, Arne Garborg, «Den annen front» med Ronald Fangen, A. H. Winsnes med flere i mellomkrigstiden og André Bjerke og den unge Jens Bjørneboe inspirert av Rudolf Steiner på 1950-tallet.

Vi trenger lærere som kan kulturtradisjonen og lever for den. Da vil barn, unge og studerende få vokse opp i flukt med kulturtradisjonen som ligger bak oss.

Innenfor den tenkende religiøse tradisjonen går man inn i dette feltet med en viss tankemesig og personlig energi. Og det er jo det som gjør at folk i dag ser med et fullstendig fremmed blikk på hele det metafysiske feltet - på religionen og etikken. De har jo aldri arbeidet med det! Man sier at dette er jo helt dødt. Det er jo ingenting her! Det er som om jeg skulle legge frem en lærebok i persisk, en i høyere matematikk og en i dataspråk foran meg. Det er bøker jeg ikke har lest, ja, ikke en gang åpnet. Jeg kan ikke noe om persisk, høyere matematikk eller dataprogrammering - og så sier jeg at det er ingenting her. Det finnes ikke noe persisk språk, ingen høyere matematikk eller noe dataspråk. Og det gjør det ikke heller, med mindre jeg arbeider meg aktivt inn i det! Tilsvarende i forhold til metafysikken må folk si at dette vet jeg ikke noe om, for dette har jeg aldri holdt på med. Man må ikke dømme om ting hvor man ikke har vært!

Du skriver også at norsk kulturarv preges av gode kompromisser - at vi har sluppet til ulike kulturimpulser og latt dem brytes mot hverandre. I dette feltet har det vært viktig at ulike grupper har hatt mulighet for å organisere seg og etablere egne skoler. At mangekultur ikke bare handler om innvandring, men også om brytninger mellom retninger også innenfor landet.

I dag åpner man skolen fullstendig for det som strømmer inn fra samtiden. Barna blir ikke bedt om å fordype seg i Ibsens skuespill, men

like gjerne om å analysere tekster på melkekartonger. Vi trenger en strukturell reform som åpner for dette større kulturelle feltet. Hele utdannelsesvesenet fra skole til universitet skal være en fri republikk som skal utvikles, styres og drives av mennesker med kulturell kompetanse og interesse av en rekke forskjellige retninger. Da vil barn, unge og studerende i langt større grad enn i dag få vokse opp i flukt med den historien som ligger bak oss.

Alle som har hatt barn - på skolen eller hjemme - vet jo hvilken enorm respons det er for fortellingen. Dette rommet av tradisjon, overlevering, formidling er nødvendig for at de voksne som skal gå ut i verden har hele historien, mangfoldet av kulturelle tradisjoner med seg. Og at de har - ikke minst - blitt dannet av mennesker, av lærere som kan dette stoffet og lever for det. Som vet hva de snakker om, som ikke er statsfunksjonærer som lirer av seg et eller annet med en bok i hånden og bare skaper raseri og støter fra seg hele den oppvoksende generasjon slik det skjedde da vi var 15 eller 20 og hele 68-eroppørret kom.

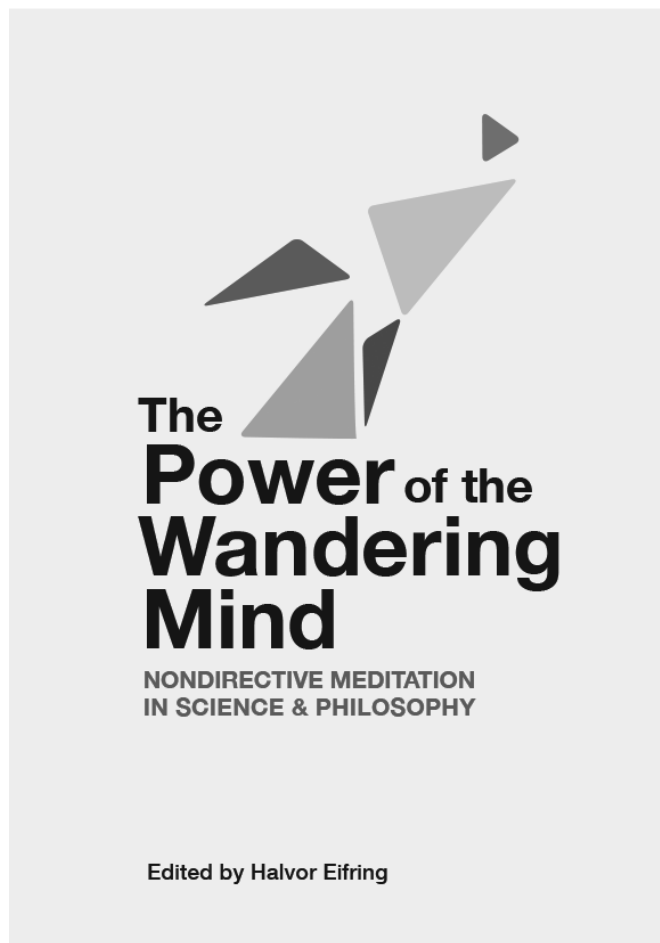
Vi lar det bli det siste ordet fra radikalere Kaj Skagen som er blitt en forsvarer av kulturtradisjonen, engasjementet og den glødende læreren.

Litteratur

Skagen, Kaj: Norge vårt Norge. Et lands biografi. Dreyer forlag, Oslo 2018

NY BOK!

Ny innsikt om meditasjon fra nevrovitenskap, medisin, psykologi, filosofi og kulturhistorie.

Ledighetsmeditasjon – som på engelsk kalles non-directive meditation – skiller seg fra andre metoder ved å gi spontane tanker full frihet, uten forsøk på å fjerne, redusere eller forandre dem.

Hva gjør det med oss å la slike tanker komme og gå mens vi gjentar en lyd ledig i sinnet? De femten kapitlene i den nye boken fra Dyade Press *The Power of the Wandering Mind – Nondirective Meditation in Science and Philosophy* bringer ny innsikt fra eksperter på nevrovitenskap, medisin, psykologi, filosofi og kulturhistorie.

Boken lanseres i Acem-huset i Oslo 10. april 2019 kl. 18-20. Den kan også bestilles fra Acem-kontoret, acem@acem.no, til introduksjonspris kr 150 (ordinær pris kr 220).

Dyade forlag

Offer eller ansvarlig?

Hva treffer den kanadiske psykologen Jordan B. Peterson i samtiden?

Grunnleggende sett er dette to måter vi kan definere oss på. Ser vi oss som offer for urettferdighet, har verden en ugjerning å gjøre godt igjen overfor oss. Da må vi få verden til å se det, erkjenne sin skyld i det og sone sin brøde. Det krever en mobilisering av nødvendig støtte for vårt syn som kan lykkes, men ikke nødvendigvis gjør det.

Definerer vi oss derimot selv som ansvarlige for hva vi gjør ut av våre liv, betyr ikke det at utgangspunktet nødvendigvis har vært rettferdig. Verden er full av utfordringer, og noen har fått en urettferdig mye større del av dem enn andre. Man kan ønske og arbeide for at dette skal bli annerledes for kommende generasjoner. Men for vår generasjon og oss som enkeltpersoner er utfordringene som de er – og vår skjebne i livet formes av hvordan vi etter hvert kan takle dem.

Den kanadiske psykologen Jordan B. Peterson stimulerer unge mennesker til å ta ansvar for eget liv, og mener at det har skjedd i altfor liten grad tidligere – ja, at en slik orientering er blitt aktivt motarbeidet av sentrale strømninger i samtiden. Hans budskap har provosert mange, men kanskje fascinert enda flere – og gjort ham til en hatet og elsket megakjendis på internett fra 2016.

Jordan B. Peterson er klinisk psykolog og professor i psykologi ved universitetet i Toronto.

I september 2016 ble han nærmest over natten en internasjonal megakjendis på internett og i universitetsmiljøer etter å ha nektet å rette seg etter myndighetspålegg om å tiltale transseksuelle med det pronomen de selv ønsket.

I januar 2018 publiserte han *12 Rules for Life. An Antidote to Chaos*. Den ble raskt solgt i 2 millioner eksemplarer, er under oversettelse til 40 språk og på lanseringsturnéen for boken har Peterson så langt holdt foredrag i 100 byer rundt om i verden for 250.000 tilhørere.

Foto: Adam Jacobs/Wikipedia

NEKTINGEN

Jordan Peterson har ikke – sier han – noe imot å tiltale transseksuelle med det pronomen de måtte ønske, f.eks. de engelskspråklige variantene av «hen» i stedet for «hun» eller «han». Men når myndighetene fremmer dette som et lovforslag, ser han det som et uhyrlig angrep på ytringsfriheten – og vil overhodet ikke rette seg etter det.

DE KRENKEDE OG PROVOSERTE

Petersons nekting i september 2016 utløste et veritabelt rabalder. Det ble mobilisert til demonstrasjoner mot ham. Han ble kritisk angrepet i TV-programmer. Og universitetet sendte ham brev om at dette kunne bli en oppsigelsesgrunn.

For å forstå hvorfor denne nektingen kunne utløse så mye oppstyr, er det nødvendig å se dette i en videre kontekst. Vi kan starte i Norge. I samtalen med Kaj Skagen refererte han til Dag Solstads kjente romanskikkelse Arild Asnes som skammet seg over å være norsk. Som uavhengig intellektuell følte han at han var havnet på undertrykkernes side mot de undertrykte. Hans løsning ble å bli marxist-leninist, dyrke Maos kulturrevolusjon og kjempe for å få den norske arbeiderklassen til å gjøre «væpna revolusjon». Men noen revolusjon ble det som kjent ikke og heller ikke noen vesentlig tilslutning til ML-bevegelsen fra arbeiderklassen. Da fulgte mange venstreradikalere i fotsporene til forfattere som Jean Paul Sartre og Jan Myrdal som skrev boka *En illojal europeers bemerkninger*. De undertrykte var ikke lenger den vestlige arbeiderklassen – det var de fattige i den 3. verden man nå so-

lidariserte seg med. Og vi fikk den såkalte 3. verden-ismen som også Terje Tvedt var inne på i vår samtale med ham.

Neste ledd i denne utviklingen har foreløpig slått sterkest igjennom i Nord-Amerika, selv om vi også kjenner strømmingen i Europa. Det er den såkalte identitetspolitikken. Her går «undertrykt»-betegnelsen videre til minoriteter som har opplevd sin gruppe som diskriminert og utsatt for urettferdig behandling. Den felles identiteten som identitetspolitikk bygger på kan være basert på etnisitet, kultur, religion, funksjonshemming, seksuell legning, kjønnsidentitet eller lignende. Et kjennetegn med identitetspolitikk er en holdning til at demokrati, universelle rettigheter og fritt marked ikke er tilstrekkelig til å sikre minoritetsgruppers rettigheter, respekt og egenart. Noen hevder at de har spesielle behov og bør ha særrettigheter og kompensasjon for all den urett de har lidd.

Dette er spenningsfeltet Jordan B. Peterson beveget seg inn i da han nektet å føye seg etter de kanadiske myndighetenes krav om å tiltale transseksuelle med det pronomen de selv ønsket. For de som identifiserte seg med de «undertrykte» transseksuelle ble han en representant for undertrykkerne – og kom inn i et moralsk felt hvor de gode (som følte de støttet den gode sak ved å støtte de svake) står mot de onde, uanstendige og umenneskelige (som ikke ville gi de svake det de følte de hadde krav på).

Det fikk snøballen til å rulle.

Endelig en person som sto opp, forsvarte ytringsfriheten og tok til motmæle mot identitetspolitikken.

DE FASCINERTE SOM FIKK ET TALERØR

Oppstyret omkring hendelsen vakte bred interesse i media og på internett. Dels skyldtes det sinnet mot Peterson fra de krenkedes side. Men det skyldtes også at mange ble fascinert av at her var det endelig en person som sto opp, forsvarte ytringsfriheten og tok til motmæle mot identitetspolitikken. Mange fordi det var holdninger de selv sto for, men ikke hadde villet eller turt å gå i bresjen for. Andre som kanskje ikke hadde noen formulert oppfatning i utgangspunktet, men som opplevde at det stemte når de hørte hvordan Peterson argumenterte.

Hva er så Peterson ståsted?

KRENKBARHET

Han aksepterte ikke at man ikke skulle kunne komme med meninger noen kunne bli krenket av. Retorisk spør han hvor grensen skal gå – må man holde tilbake synspunkter som kan støte 1 av 10, 1 av 100 eller 1 av 1000? Da blir det ikke mulig å snakke om noe kontroversielt i det hele tatt, sier han og ser slike krav som alvorlige angrep på ytringsfriheten. Grenser for hva man kan si offentlig må gjelde det faktiske innholdet i det som sies, og ikke hvordan noen kan komme til å reagere på det.

Peterson protesterer mot at man skal lage regler og lover for hvordan man kan unngå å krenke de krenkbare. Det er ikke bare et angrep mot ytringsfriheten. Det er også å belønne hjelpeløshet. Kan man klare å definere seg som et offer og rette kritikk mot en motpart som kan framstilles som en overgriper, vil man som regel

kunne få mediene på sin side. Det passer som hånd i hanske inn i en utbredt holdning blant journalister: Man sparker ikke den som ligger nede, men retter i stedet det kritiske søkelyset oppover mot makthaverne.

I 2018 har vi sett mange utslag av denne holdningen i samtidskulturen. Først og fremst i #metoo-bevegelsen hvor reelle overgrep mot kvinner ble blandet sammen med ganske uskyldige episoder som ble framstilt som overgrep. F.eks. Gro Harlem Brundtland som fortalte i NRK om hvordan hun som ung lege ble tatt på skulderen av en kollega – og hun satt stiv av skrekk inntil han gikk videre. At hun ganske enkelt kunne bedt ham om å la være, var ikke en del av historien. Medienes tilbakeholdenhet med å omtale etnisk bakgrunn for kriminelle er et annet eksempel.

Peterson gjør et mer allment poeng av dette. «Vil vi ha trygge eller sterke barn?» spør han. Det vi i Norge kaller «curlingforeldre», er opptatt av at barna skal være trygge – og forsøker å beskytte dem mot farer, ubehag og vanskeligheter så langt det er mulig. Men det er å gjøre dem en bjørnetjeneste, sier Peterson. Om barna ikke får møte utfordringene som melder seg tidlig i livet, så vil de heller ikke utvikle den mestringen som trengs for å takle dem når de uansett melder seg i voksenlivet. Og dette er hans holdning ikke bare overfor barn, men også overfor andre grupper.

LIKESTILLING

Feminister er blant de mest kritiske til Peterson og mener han er imot likestilling. Saken

Chaos - og med den posisjonen han hadde bygd seg fra 2016, var det et publikum som ventet da boka kom ut i 2018.

RÅDENE PETERSON GIR

Ta ansvar for ditt eget liv, sett deg konkrete mål du kan realisere og virkeliggjør dem steg for steg. Gjør det du kan for dag for dag å gjøre verden til et litt bedre sted både for deg selv og dine omgivelser.

Rådene han gir, kan klinge som noe unge mennesker har hørt sine foreldre mase om utallige ganger før: Gå rakrygget, rydd rommet ditt før du kritiserer andre, snakk sant, skaff deg venner som vil deg vel og regn med at den du snakker med vet noe du selv ikke vet. Men felles for alle rådene er at han gir det konkrete en videre metaforisk betydning. Å rydde rommet er f.eks. å identifisere det i ditt liv du kan ønske annerledes og har mulighet til selv å gjøre noe med, og så gjøre det. Det er å sette seg konkrete mål som gjør at du hver dag kan gjøre verden til et litt bedre sted for deg selv og dine nærmeste.

Det er også en markert selvhevdende dimensjon i dem. Peterson er en gjennomført forsvarer av individets frihet til å fatte sine egne valg. Men de bør helst være offensive og konstruktive. Dystopien hos Peterson er å gi opp, slippe seg inn i giddeløshet og passiv aggresjon mot alt urettferdig i verden. Hans imperativ er å ta seg selv og andre på alvor og gjøre det beste ut av sine evner og talenter.

Han advarer mot å «feie monstrene under teppet» og la dem der vokse seg større og bli langt vanskeligere å takle senere. Her nevner han underliggende irritasjon og begynnende konflikt i partnerforhold som eksempel. Om man ikke kan snakke om det i en tidlig fase, vil

det til slutt ende i brudd når konflikten har fått bygd seg opp. Et av hans poenger er også at det gjelder å vise tidlig at du kan bite fra deg, for da vil du vanligvis slippe å gjøre det.

Det har de siste årene vært sagt mye kritisk om «Generasjon Prestasjon» - at det stilles så høye krav til skjønnhet og skoleflinkhet på kvinnesiden. Peterson peker for så vidt i samme retning med ganske andre konkretiseringer rettet særlig mot unge menn - og har tydelig nådd mange med det.

Kort sagt - Peterson forsvarer enkeltmenneskers frihet til å gjøre sine valg fritt - og tar konfrontasjonen med dem som stiller urimelige krav til resultatlikhet. Den intensiteten han legger i dette, er trolig også en grunn til at han vekker så stor interesse. Han er en fighter som tar konfrontasjonene med begrensningene - og det er noe mange unnlater der det bryter med det politisk korrekte.

Litteratur

Peterson, Jordan B.: 12 Rules for Life. An Antidote to Chaos. Random House Canada 2018

Mysteriet, fortellingene og virkeligheten

Refleksjoner om Yuval Noah Hararis siste bok

Der Jordan B. Peterson er en fighter for og veileder i de verdiene han tror på, er Yuval Noah Harari mer utforskende og analytisk. I denne boka forsøker han å identifisere de viktigste temaene i vårt nye århundre og forstå dem i en vid historisk og global sammenheng. Et av hans hovedtemaer er forholdet mellom diktning og virkelighet – og det er det vi vil fokusere på her.

Evnen til å forestille seg og dikte om det som ikke finnes er ifølge Harari det som skiller mennesker fra dyr – og det er også det som gjør det mulig å få mennesker som ikke kjenner hverandre til å samarbeide i store grupper, nasjoner og internasjonale bevegelser. Du får ikke en sjimpanse til å arbeide for deg ved å love ham bananklaser etter døden i sjimpanse-himmelen. Men mennesker kan motiveres til å marsjere i

takt gjennom ild og vann som korsfarere eller jihad-krigere mot løfter om evig liv med hundrevis av jomfruer i himmelen. Forutsetningen er bare at de har tillit til løftene om himmelsk belønning.

Vi trenger altså fortellinger vi kan få mennesker til å tro på og handle i forlengelse av. De må sette oss inn i en større sammenheng og gi mål, retning og mening til våre liv. Tra-

Yuval Noah Harari er en israelsk historiker og suksessforfatter. *Sapiens* handler om menneskehetens fortid, *Homo Deus* om framtiden vi går inn i og *21 Lessons for the 21st Century* om sentrale nåtidstemaer. Bøkene er så langt trykket i 12 millioner i opplag og oversatt til 50 språk. Han mediterer daglig, er vegan og homofil og har ikke smarttelefon.

Foto: Cappelen Damm forlag

I motsetning til dyr kan mennesker skape fortellinger som setter våre liv inn i en større sammenheng. Det gjør at vi kan samarbeide i grupper, nasjoner og internasjonalt.

disjonelt er det religionene som har fylt denne funksjonen.

Her må vi merke oss at Harari skjeller mellom to former for religion. Den ene er filosofenes Gud som i realiteten knytter Guds-begrepet til de store spørsmålene i livet som vi aldri kan finne sikre svar på. Det er spørsmål som kan oppta oss på tvers av alle tros- og kulturgrenser, og som derfor ikke trenger å skape noen motsetninger mellom ulike grupper. Den andre formen for religion er nettopp korsfarernes og jihad-krigernes Gud som dikterer oss faste trosdogmer og leveregler for det meste. Her er min egen Gud den eneste Sannhet, mens alle andre guder er Fake News. Med en slik fundamentalistisk gudstro er det duket for all verdens kriger mellom tilhengere av ulike religioner. For å tydeliggjøre skillet velger Harari å omtale filosofenes gudstro som spiritualitet som han er positiv til, mens han lar religion peke mot krigernes fundamentalistiske tro som han ser som et fundamentalt problem.

I tidlige tider trodde folk gjerne på flere religioner – f.eks. både på Odin og Tor og Hvite-Krist. Det var en utfordring for religionene som gjerne ble løst ved å gjøre tro på den rette Gud til den høyeste dyd og tvil til den verste synd. Ved overgangen til moderniteten på 1600-tallet kom religionene i den vestlige verden i bakgrunnen for et supermarked av mer sekulære fortellinger. Også her ble problemet at folk trodde på mer enn én fortelling, og vi fikk etter hvert totalitære ideologier som kjørte kravet om rett-troenhet enda hardere enn religionene hadde gjort. Men i løpet av 1900-

tallet mistet ideologiene sin troverdighet en etter en. Imperialismens legitimering av «The White Man's Burden» med å sivilisere verden døde med verdenskrigene. Nazismen døde med Nazi-Tysklands nederlag i 1945. Og kommunismen fikk sin første knekk med Stalins Moskvaprosesser på 1930-tallet, sin andre med Maos massakrer på 1960- og 70-tallet og sin endelige knekk med Berlin-murens fall i 1989.

Det ble liberalismens fortelling som gikk seirende ut av det 20. århundre. Som religionene og de andre ideologiene har også den sin skapelsesberetning, livskamp og himmel. Skapelsen står vi selv for: Vi bestemmer selv – og dette er et prinsipp det oppleves nærmest umulig å stille spørsmålstegn ved. Dersom mennesker ikke skal kunne bestemme selv over beslutningene i eget liv, hvem skal da kunne gjøre det? Kunden har alltid rett. Velgeren har også det. Å tenke og bestemme selv er det viktigste barn kan lære i skolen. Livskampen består i å verne om den enkeltes rett til å bestemme selv – det er kampen for demokrati, fritt marked, ytringsfrihet, organisasjonsfrihet og de andre menneskerettighetene. Og himmelen er en verden hvor alt dette er på plass.

I tiårene som har gått siden Sovjetblokken kastet kortene og USA ble verdens eneste supermakt, har liberalismens fortelling vært tidens selvfølgelige sannhet. Men man kan spørre seg om det hadde sin basis i én bestemt situasjon i verden. Den største og mest eksporterende makten i verden vil alltid ha interesse av frihandel. Så lenge det var USA gikk USA i bresjen for etablering av stadig nye frihan-

Liberalismens fortelling gikk seirende ut av det 20. århundre: Jeg vil bestemme selv – og kjempe imot alle som forsøker å begrense min selvbestemmelse.

delsavtaler. Når det nå er Kina som i stadig større grad blir fabrikken for verdensmarkedet, innfører Trump tollmurer og truer med handelskrig. Og så lenge innvandrere primært var arbeidsinnvandrere, var EUs regler om fri bevegelse over grensene et nyttig prinsipp. Når det i stedet kommer flere og flere asylsøkere uten utdanning og som derfor bare belaster velferdsstaten, settes EU-systemet på strekk og mange i land som Storbritannia, Ungarn og Polen distanserer seg fra de fire frihetene. Kort sagt – i dag utfordres også liberalismens fortelling selv i Vesten. I Resten av verden har den aldri blitt fullt ut akseptert.

Harari utfordrer ikke liberalismens fortelling på dette grunnlaget. Derimot stiller han spørsmålsteget ved det psykologiske grunnlaget for den: *Når vi bestemmer selv, hva bestemmer vi da ut ifra?*

Innebygd i liberalismens fortelling ligger en tiltro til at mennesker har en fri vilje. I en valg-situasjon kan vi veie ulike alternativer opp mot hverandre og fatte en rasjonell beslutning om hva vi ser som den beste veien å gå. Men er det slik? Knappt nok.

Dels fordi vi kan bli manipulert utenfra gjennom snedig reklame, politisk propaganda og hacking. Særlig i dag hvor internett når oss på smarttelefonen når som helst i døgnet og hvor som helst i verden med beskjerper skreddersydd for å treffe oss på den rette måten ut fra den omfattende kunnskapen Facebook, Google og andre har samlet seg om oss. Vi er i algoritmenes grep. Og hvem vet hva hjerneforskning og genmanipulasjon også etter hvert

kan åpne for. Vi er på vei inn i en framtid hvor dataselskapene og andre kan kjenne oss og våre behov bedre enn vi kjenner oss selv.

Men vi trenger ikke gå til science fiction-forestillinger for å stille spørsmålsteget ved menneskers frie vilje. Det holder lenge å oppsøke psykologien. Freud har vært der lenge med sin utforskning av det ubevisste sjeleliv, og han har fått mange etterfølgere. Harari har funnet et annet verktøy til å nærme seg vår indre virkelighet. Han lot seg i 2000 overtale til å bli med på en retrett i Vipassana, som er en buddhistisk meditasjonsform med fokus på pust. Det ble han så grepet av at han siden har fortsatt å meditere 2 timer daglig og reiser på 1-2 måneders retretter hvert år. I hans siste bok lar han «Meditation» være tema for den siste og konkluderende av de 21 leksjonene. Bill Gates, som anmeldte boka i *The New York Times*, var blant dem som fant dette interessant:

What does Harari think we should do about all this? (...) his big idea boils down to this: Meditate. Of course, he is not suggesting that the world's problems will vanish if enough of us start sitting in the lotus position and chanting om. But he does insist that life in the 21st century demands mindfulness – getting to know ourselves better and seeing how we contribute to suffering in our own lives. This is easy to mock, but as someone who's taking a course on mindfulness and meditation, I found it compelling.

Hararis vei inn i meditasjon er interessant også fordi den bryter med utbredte forestil-

Men hva bestemmer vi ut fra når vi bestemmer selv? Har vi egentlig noen fri vilje?

linger om fenomenet. Han hadde ventet seg at det ville være en fortelling, teori eller mytologi han ville måtte sette seg inn i og akseptere. Det var det ikke. Det var bare en praksis han skulle utføre – å observere åndedrettet inn og ut av nesen, uten å forsøke å styre eller kontrollere det på noen måte. Hva skulle det så komme ut av det? Mange forventer å oppleve spesielle bevissthetstilstander – å føle «bliss». Nei, det var det heller ikke. Snarere enn salighetsfølelser ville det ofte være ganske alminnelige erfaringer – som kroppssmerter, uro og kjedsomhet. Men vil meditasjon kunne gi svar på hvordan det går med oss etter døden og lignende spørsmål? Nei, fokus vil være på hva som skjer før vi dør.

Dette lyder ikke uten videre så fascinerende. Hva var det som grep ham så sterkt at han siden har brukt 2 timer om dagen og 2 måneder i året på dette? Der er vi tilbake ved utgangspunktet – forholdet mellom diktning og virkelighet. Det avgjørende kriteriet hos Harari for hva som er virkelig, er om det kan føle smerte og oppleve lidelse. En nasjon er en oppdiktet enhet som ikke kan føle noen smerte, men mennene som går i krigen for nasjonens ære har en kropp som kan smertes og lide.

Kroppen og sinnet er enheter som eksisterer i en virkelig verden – og ikke bare i våre oppdiktete fantasier. Gjennom sin meditasjonspraksis oppdaget Harari at han var langt mindre allmektig i sitt indre enn han hadde trodd. Han beskriver dette steg for steg. Han fikk instruks om å observere pustens vei inn og ut av nesen,

og oppdaget at han i starten knapt var i stand til å gjøre det i 10 sekunder før oppmerksomheten var fanget inn i andre tanker. Han innså etter hvert at det meste av det som skjer i vår kropp og vårt sinn utspiller seg av seg selv – uavhengig av vår bevissthet og vilje. Vi styrer ikke hva som skjer omkring oss – f.eks. været. Vi styrer ikke reaksjonene impulsene utenfra setter i gang i kroppen (f.eks. stressaktivering) og hjernen (f.eks. aktivering av synapser). Vi skaper heller ikke selv aktivt de behags- og ubehagsreaksjonene dette utløser i oss. Ja, ikke engang impulsene dette gir til å søke mer behag og slippe unna mer ubehag er viljestyrt. Det er først i det neste leddet i kjeden at vår bevissthet og vilje har noen innvirkning: Der kan vi med vår bevisste vilje velge å følge eller å avstå fra å følge impulsene.

Instruksene var å avstå fra å følge dem, ikke gjøre noe, ikke involvere seg. Bare observere pusten og etter hvert også tankene, kroppsforfølelsene, impulsene og følelsene som melder seg av seg selv. Det viktige for Harari er at dette er virkelighet, vår indre virkelighet, og ikke bare noe vi selv eller andre har diktet opp. Vår kropp og vårt sinn kan kjenne smerte og lide. De er virkelige enheter.

Her har han noen poenger som ikke er umiddelbart lett forståelige. Mellom meg og verden vil det alltid være kroppsforfølelser, skriver han. Jeg reagerer aldri på hendelser i den ytre verden. Jeg reagerer alltid bare på opplevelsene ytre hendelser utløser i min egen kropp. Om vi blir rasende over at noen har fornærmet

Det meste av det som skjer i vår kropp og vårt sinn, skjer spontant – uavhengig av vår vilje. Det blir Harari klar over gjennom meditasjon.

vår nasjon eller vår Gud, så er det som gjør fornærmelsen uutholdelig ikke fornærmelsen i seg selv, men den brennende følelsen i magen og smertebåndet som griper om hjertet vårt som den utløser. Nasjonen eller Gud opplever ikke noe som helst, det er kroppen vår som virkelig lider.

Så konkluderer han:

Jeg oppdaget at den dypeste kilden til min lidelse ligger i mitt eget sinns tankemønstre. Når jeg ønsker noe og det ikke skjer, reagerer sinnet mitt med å skape lidelse. Lidelse er ikke et objektivt forhold i den ytre verden. Det er en mental reaksjon skapt av mitt eget sinn. Å lære dette er et første steg mot å skape mindre lidelse.

Der ender Hararis reise i denne boka. Han forlater fortellingenes verden og dens stridigheter omkring hva som er den rette lære. I stedet fokuserer han på det som rører seg i hver enkelt av oss av spontane tanker, følelser, kroppsfunnelser og inntrykk. Denne spontanstrømmen ser han som viktig. For i motsetning til fortellingene som er diktning vi kan velge å tro på eller ikke, så er denne spontanstrømmen en faktisk eksisterende virkelighet som er uavhengig av vår bevisste vilje – og som er avgjørende med på å forme de meninger, holdninger og handlinger vi tar med oss ut i den ytre verden.

Derfor peker han ut vår indre virkelighet slik vi møter den i meditasjon som et viktig forskningsfelt. Det kan dels skje med tradisjonelle

forskningsmetoder slik det allerede er kommet godt i gang. Man kan koble opp måleinstrumenter som måler biologiske effekter (pust, puls, blodtrykk, hjernebølger etc.) hos personer som mediterer. Men det er også på tide å gå et steg videre. I dag drives meditasjonsforskning stort sett på andre personer som mediterer. Forskerne praktiserer vanligvis ikke meditasjon selv.

Harari bruker et eksempel fra sosialantropologien for å belyse begrensningene som ligger i dette. Om man forsker på stammekulturer på Samoa-øyene, så kan man komme et stykke på vei med basis i sekundærlitteratur og andres erfaringer. Men før eller senere må man selv komme seg til Samoa for å studere fenomenet på nært hold. Og da er det heller ikke tilstrekkelig å være en backpacker som stikker innom noen uker og siden skriver noen blogg-artikler om besøket. Da trengs det seriøse forskere som bruker tid og de beste tilgjengelige studieverktøy. Og de beste studieverktøyene er i denne sammenheng seriøst utviklede meditasjonsmetoder.

Litteratur

Harari, Yuval Noah: 21 Lessons for the 21st Century. Jonathan Cape, London 2018

Fra oppmerksomt nærvær til meditativ prosess

Hvordan ledighetsmeditasjon tar nok et steg videre

Harari har tatt oss med på en lang ferd i sin bok. Ferden begynner i religionens verden, fortsetter i fortellingenes og ideologienes verden og ender i første omgang i liberalismen og dens tiltro til at mennesker skal bestemme selv over sine liv. Så kommer spørsmålet om hva vi bestemmer ut fra når vi bestemmer selv? Det fører Harari videre inn i meditasjonens verden hvor han møter en indre virkelighet av impulser og inntrykk. Den er ikke skapt og styrt av hans egen vilje, fantasi og diktning, og den er reell i den forstand at den er forankret i en kropp og et sinn som kan kjenne smerte og lidelse. Denne indre virkeligheten er det Harari siden 2000 har brukt 2 timer daglig og 2 måneder årlig på meditasjonsretretter til å utforske. Det gjør han ved å observere de kroppsfunnelser, tanker, følelser og inntrykk som melder seg i den formen for Vipassana meditasjon som han praktiserer. Den er en variant av det som generelt kalles Mindfulness, Achtsamkeits Methoden eller Oppmerksomhetsmeditasjon.

Ledighetsmeditasjon – som på engelsk omtales som nondirective meditation – går

et steg videre inn i meditasjonens verden, fra oppmerksomt nærvær til meditativ prosess. Denne artikkelen klargjør hva som er forskjellen mellom de to måtene å tilnærme seg meditativ innsikt.

*

La oss starte med et enkelt overblikk over meditasjonsfeltet. Det finnes tre hovedformer for meditasjon som svarer til tre ulike livsholdninger.

Konsentrasjonsteknikker kunne ha som motto «*Hvis du vil sterkt nok, så kan du*». Det er teknikker som har et forhåndsdefinert mål – i autogen trening er det å spenne av, i positiv tenkning er det å tenke bare positive tanker om deg selv og dine muligheter. Redskapet er *viljen* i en form for selvsuggesjon – du sier til deg selv at «min arm er varm og tung» eller «jeg er en god taler, dette vil gå bra» og holder negative tanker borte. Slike teknikker er ikke uten effekt på kort sikt, men gir begrensede resultater over tid.

Tre hovedformer for meditasjon: Konsentrasjonsteknikker, observasjonsmetoder og ledighetsmeditasjon.

Oppmerksomhetsmetoder kunne ha som motto «*Opplev tilværelsens innholdsfylde i alt du gjør*» – fra å oppleve alle sansenyanser i for eksempel mindful eating av en rosin, mindful walking og mindful nesten hva som helst. Men først og fremst i mindful breathing i meditasjon. Redskapet er *sansning* og å utføre aktiviteten langsomt for å kunne ta inn inntrykk vi ellers overser i hverdagens travelhet. Det er metoder som gir ro og hvile og økt tilstedeværelse. Men det kan bli anstrengende å være så oppmerksomt tilstede i lengre perioder om gangen.

Ledighetsmeditasjon kunne ha som motto «*Å være i prosess*» i betydningen å løsne opp i stress og psykologiske hangups, frisette den spontane strømmen av tanker og ta i bruk egne ressurser og muligheter. Redskapet er en indre *handling* i form av uanstrengt mental gjentakelse av en nøytral og virkningsfull meditasjonslyd. Prosessen ledighetsmeditasjon stimulerer til gir avspenning fra starten av og har betydelig utviklingspotensial på lengre sikt.

Her lar vi konsentrasjonsteknikkene ligge og ser på hva som skiller ledighetsmeditasjoner fra oppmerksomhetsmetoder.

DELTAKER, IKKE BARE TILSKUER

La oss bruke fotball som et bilde. Da kan vi si at vi gjennom Oppmerksomhetsmetoder opplever fotballkampen som tilskuere på tribunen. Vi lever med i spenningsbølgene, men observerer dem utenfra. Gjennom Ledighetsmeditasjoner tar vi derimot selv aktivt del i fotballkampen

som deltaker på banen.

Dette bildet krever utdypende forklaring. Det er to hovedelementer i alle former for meditasjon: Spontanaktivitet og Egenaktivitet. Spontanaktiviteten er det som spontant melder seg av tanker og inntrykk underveis – uavhengig av vår vilje og bevissthet. Egenaktiviteten er hva vi selv aktivt gjør, hvordan vi møter den spontanaktiviteten som utspiller seg i kropp og sinn. I konsentrasjonsteknikker oppleves spontanaktiviteten som forstyrrelser i forhold til det man med viljen forsøker å samle seg om. I oppmerksomhetsmetoder er spontanaktiviteten det man forsøker å være oppmerksomt tilstede i. Og i ledighetsmeditasjon er spontanaktiviteten det man lar komme og gå som den vil, mens man gjentar meditasjonslyden så lett og uanstrengt som mulig.

Hvilken forskjell gjør det så om man kun observerer spontanaktiviteten versus at man møter den med en egenaktivitet i form av uanstrengt metodelydgjentakelse? Observasjon påvirker ikke spontanaktiviteten på noe vis – den forblir som den er. Ved å observere og registrere hva som spiller seg ut, får utøveren et klarere forhold til innholdet i den – hva er det jeg kjenner på av kropp, hvordan kjennes sinne ut (som Harari nevner), hva er det spesielle i min spontanaktivitet. Det kan gi en rikere og mer nyansert «opplevelse av tilværelsens menings-fylde» som man kan huske og snakke om etterpå. Men observasjonen av spontanaktivitetens innhold forandrer eller bearbeider i seg selv ikke noe.

Når spontanaktiviteten derimot blir møtt av

Observasjon registrerer innholdet i spontanstrømmen som kommer. Meditativ handling skaper et indre frihetsrom som slipper til og bearbeider mer.

egenaktivitet i form av handling – av uanstrengt mental gjentakelse av en virkningsfull meditasjonslyd – påvirkes og forandres spontanaktiviteten av dette. Den får større frihetsrom i sinnet til å slippe til mer av uforløste erfaringer og inntrykk – og dermed økte muligheter til å bearbeide og komme videre i prosessen.

La meg utdype. Spontanaktiviteten bringer uforløste erfaringer inn i sinnet. Disse har to krefter i seg. Det er dels et trykk i retning av å slippe til i sinnet, bearbeides og komme til forløsning. Men det uforløste bærer også med seg en motstand, et behov for å kontrollere og holde det tilbake. Inn i dette spenningsfeltet kommer den uanstrengte lydgentakelsen som en alliert med forløsningstrykket og mot motstanden – den skaper en større åpenhet i sinnet som gir det uforløste mulighet til å bli forløst. Med avspenning og økt smidighet i kropp og sinn som resultat.

HVOR KOMMER DET UFORLØSTE FRA?

Stress

Vi kan skille mellom tre nivåer. Stress i hverdagen er noe vi alle utsettes for på ulike vis. Det er heller ikke så negativt. Vi trenger utfordringer for å mobilisere og utvide grensene litt etter litt for hva vi kan mestre. Og når vi anstrenger oss, blir vi stresset. Som er helt OK, så lenge vi også har evnen til å stresse ned etterpå. Langvarig og vedvarende stress er helseskadelig. Veksling mellom stress og avstressing er en del av ethvert meningsfylt og utviklende liv. Stress er det første eksemplet på noe uforløst som kan bear-

beides effektivt gjennom ledighetsmeditasjon.

Psykologiske hangups

Fra fødselen av har vi hatt betydningsfulle andre å forholde oss til i våre liv. Mor, far, søsken, lærer, venner, partner, egne barn. Forholdet til betydningsfulle andre omtales i psykologien som objektrelasjoner. Noen av disse objektrelasjonene har vært positive og en hjelp i egen utvikling. Andre kan ha vært begrensende eller til og med blokkerende. Det har vært situasjoner – gjerne gjentakende – som er blitt vanskelige å mestre for en, og hvor en har endt opp i en forsvarsreaksjon. Det kan ha vært et savn som ble uutholdelig, en aggresjon å distansere seg fra eller et ønske som ble for truende. I ettertid er hendelsene og situasjonene glemt, mens forsvarsreaksjonen er blitt sittende igjen som en ryggmargsrefleks som kan aktualiseres når det kommer opp lignende tanker og følelser i livet eller meditasjonen. De er der som psykologiske hangups som kan aktualiseres, arbeides med og gradvis gi slipp på oss gjennom langsiktig arbeid med meditasjon.

Eksistensiell refleksjon

Mange lengter etter stillhet og ro. Det er to veier dit. Den ene er vel kjent og høyt verdsatt blant nordmenn. Det er å reise fra uro, støy og stress og ut i naturen – og oppleve det man kan kalle naturmeditasjoner i utsikten fra fjellet, i stillheten ved skogsvannet eller stemningen ved havet. Den andre er å skape rom for stillheten og roen også i en travel hverdag ved å utvikle en ledighet i forhold til alle impulsene omkring oss.

Ledighetsmeditasjon er en daglig treningsarena for dette – og i meditasjoner over tid vil det også komme stille stunder hvor det som har vært der av spontane tanker og inntrykk underveis også stilner. Det er stunder hvor det blir rom for eksistensiell refleksjon over de store spørsmålene om hvem vi er, hvor vi er på vei og hvorfor vi er her. Ikke så mye i form av tenkning og analyse, men mer som et nærvær i stillheten.

FRA FRIKSJON TIL FLYT

Kjernen i ledighetsmeditasjon er å bevege seg fra stillstand til bevegelse, fra friksjon til flyt. Stress og psykologiske hangups skaper friksjon i livet og i meditasjonen. Det er en tretthet og emosjonell utrygghet der som bremser flyten i prosessen. Det er behov for gradvis å skape rom for å slippe til trettheten, kunne slappe av og sove ut. Det er også behov for å kunne tillate ladede følelser vi gjennom et liv har forsvart oss mot, å slippe til og kunne være til stede i et avslappet og romslig sinn. Det er hva ledighetsmeditasjonen bidrar til. Det handler om å være i bevegelse og skape prosess i livet.

Vidsynt, robust, sindig og sensitiv

Nyttig i møte med en uviss framtid

Verden forblir ikke slik vi har vært vant til å se den:

500 ÅR hvor Vesten har dominert over Resten med plyndring, handel og kristendom.

250 ÅR hvor Vesten har hatt et industrielt forsprang og kunne kolonisere Resten.

100 ÅR hvor USA har vært verdens mektigste

40 ÅR hvor Resten i rask vekst har innhentet Vesten.

30 ÅR hvor Norge har vært verdens gode samaritan og vært den rike og utviklede som hjelper de fattige og underutviklede.

Alt kan skje når en hegemonisk makt (Vesten/USA) går tilbake og en annen vokser fram (Resten/Kina og India). Ingen kan forutsi i dag hvilke utfordringer dagens unge vil stå overfor om 20-30 år.

Sikkert er det likevel at det vil komme store forandringer. Det økonomiske tyngdepunktet for produksjon i verden vil forskyves. Det vil endre den strategiske betydningen av landområder, streder og byer. Teknologisk utvikling vil fremme ny produksjon og gjøre gamle produksjonsformer utdaterte. Økologisk vil global oppvarming definere ny agenda. Demografisk utvikling kan lede til nye folkevandringer – spesielt fra Afrika til Europa.

Uansett vil store og raske forandringer stille høye krav til menneskers evne til igjen og igjen

gjennom livet å måtte reorientere og omstille seg til nye fagområder, nye jobber, nye bo-steder og nye livssammenhenger.

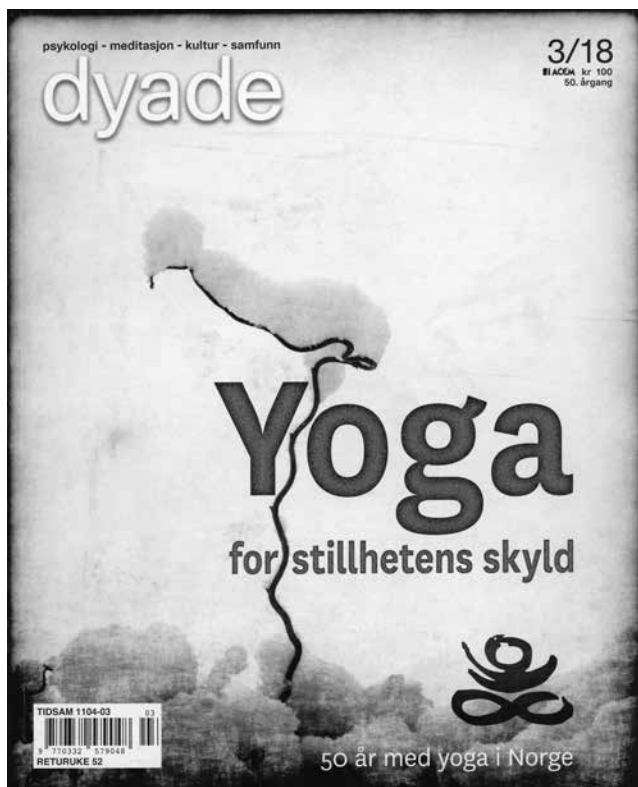
For å takle de utfordringer og konflikter som vil følge med forandringene vil det bli stort behov for mennesker med egenskaper som disse integrert i sin livspraksis:

VIDSYNTHET Gud finnes. Gud finnes ikke. Ingen kan vite hverken det ene eller andre med sikkerhet. Men det er blant de store spørsmål mange undrer seg omkring på tvers av religioner og kulturer. Fundamentalisme leder til krig, felles undring åpner for fellesskap.

ROBUSTHET Det trengs mennesker som tar ansvar for seg selv, setter seg mål for hva de selv kan og vil gjennomføre. Som faktisk gjør det - og også er villige til å stå i stormen for å fremme det de ser som livsviktige verdier i samfunnet.

SINDIGHET Impulsivitet er sjarmerende hos barn, men skremmende hos presidenter med fingeren på atomknappen. Rigiditet er like ille. Det trengs mennesker som lytter til råd og bruker den tid som trengs for å nå fram til velfunderte beslutninger.

SENSITIVITET I en verden i rask bevegelse vil det stadig dukke opp nye muligheter ingen har forutsett. Evnen til å se hva som kommer og ta stilling til nye muligheter vil bli høyt verdsatt.

dyade

Du finner det meste i Dyade.
Tidsskriftet for deg som ikke leser tidsskrifter.

Reflektert, men ikke tungt.
Tankevekkende, men ikke innfløkt.
Kanskje litt på tvers av tidens selvfølgerlige
tanker.

Hvert hefte belyser ett tema.
Som abonnent er du derfor med i en liten
bokklubb.

For 340 kroner får du fire hefter i året.
Du kan også bestille enkeltnumre.

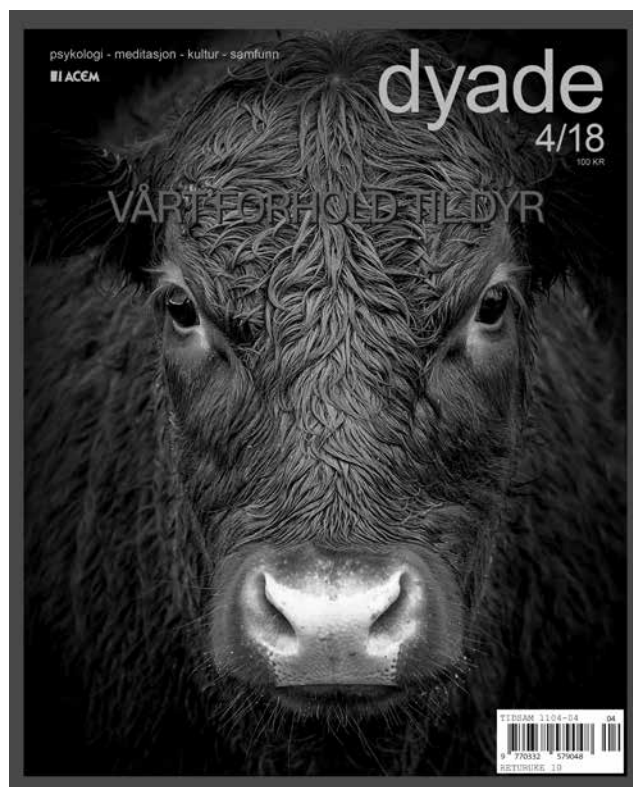
Ring: 23 11 87 00
E-post: dyade@acem.no
Hjemmeside: dyade.no

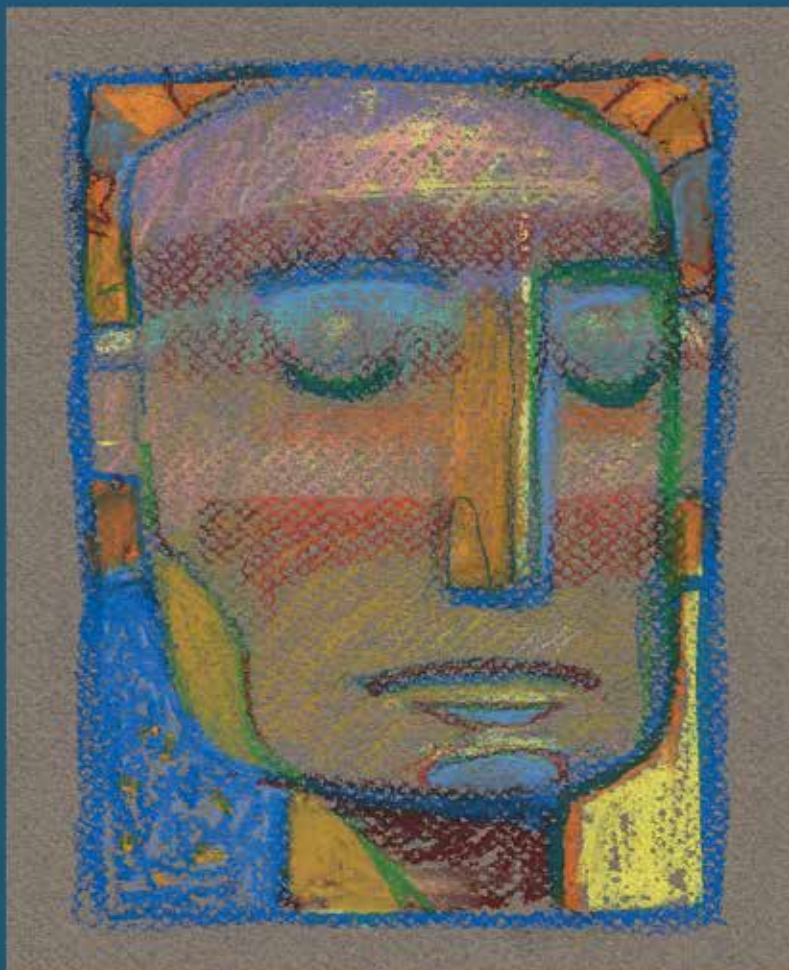
VÅRT FORHOLD TIL DYR

Mens vi tidligere levde side om side med andre dyr og så oss selv som et av dem, er det nå vi mennesker som styrer over de andre dyrenes levevilkår.

Noen kjæler vi med.
Noen beundrer vi og verner i vill natur.
Noen jakter vi.
Og noen oppdretter vi i fabrikkliknende innretninger for å spise.

Hvordan er det blitt slik?

Stillhetens psykologi

Perspektiver på Acem-meditasjon

Red. Are Holen

Stillhetens psykologi må sies å være en klassiker. Siden førsteutgaven i 1976 er den trykket i over 40.000 eksemplarer. Det er Norges mest leste bok om meditasjon. I tillegg er den oversatt til svensk, dansk, spansk, engelsk, nederlandsk og kinesisk.

Dette er en grundig omarbeidet og utvidet utgave. To kapitler er helt nye; ett sammenligner ulike meditasjonsformer, og ett drøfter sentrale sider ved meditasjonsprosessen.

Dyade forlag

ISBN 978-82-91405-57-5

9 788291 405575

B ØKONOMI
ÉCONOMIQUE

NORGE

Returadresse:
DYADE
Postboks 2559 Solli
0202 Oslo

Vi står midt oppe i et radikalt tidsskifte. Etter 500 år hvor Vesten har dominert over Resten, er forspranget vi har hatt i moderne teknologi, militærmakt og økonomisk velstand i ferd med å bli innhentet og passert.

Vi må etter hvert innse at Resten heller ikke med tiden vil bli som Vesten. Det finnes reelle og varige forskjeller i verdensbilder, kultur og livsholdninger. Så lenge vi var overlegne, kunne vi benekte og overse det. Ut fra en likeverdig posisjon blir dette utfordringer vi må ta på alvor og gå i dialog med.

I dette Dyade ser vi på holdningsendringer som tvinger seg fram – med støtte i et knippe aktuelle bøker og intervjuer: Jordan B. Peterson, Yuval Noah Harari, Francis Fukuyama, Kishore Mahbubani, Geir Lundestad, Terje Tvedt og Kaj Skagen. Vi ser også på hvordan en åpnende meditasjonsteknikk som Acem-meditasjon kan være et interessant og viktig element i denne prosessen.